

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

УЛОГА МЕДИЈА У БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРОЗМА
- СПЕЦИЈАЛИСТИЧКИ РАД -

Ментор:

проф. др Желимир Кешетовић

Студент:

Јелена Жижић 33/15

Никшић, 2018.

САДРЖАЈ

УВОД

1. МЕЂУЗАВИСНОСТ МЕДИЈА И ТЕРОРИЗМА	2
1.1. Дефиниција тероризма и основни циљеви терориста	2
1.1.1. Развој тероризма.....	4
1.2. Медији и њихов развој.....	6
1.2.1. Улога медија у креирању светске политике	8
1.2.2. Сензационализам у корист профита.....	10
2. ПРЕКРЕТНИЦЕ У ОДНОСУ МЕДИЈИ-ТЕРОРИЗАМ.....	13
2.1. ЦНН ефекат	13
2.2. Медији након 11. септембра 2001. године	16
2.3. Рат у Авганистану	23
3. НАПАД НА СЛОБОДУ ИЗРАЖАВАЊА.....	24
3.1. Терористички напад на редакцију Шарли ебдо.....	25
3.2. Секуларизам – лаицитет у Француској.....	30
3.3. Реакција медија.....	31
3.4. Друштвене мреже.....	35
3.5. Демонстрације широм Европе.....	36
4. МЕДИЈИ НАКОН НАПАДА НА ВЕСТМИНСТЕР.....	38
4.1. Терористички напад у Лондону 2017. године.....	38

5. МЕТОДЕ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ОДНОСУ СА МЕДИЈИМА	42
6. МЕДИЈСКИ ТРЕТМАН ТЕРОРИЗМА	45
6.1. Развој и деловање медија у арапским земљама.....	46
6.2. Умеравање медија у борби против тероризма.....	50
7. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА НА ПОЉУ МЕДИЈСКОГ ДЕЛОВАЊА У БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА.....	52
7.1. УНЕСКО приручник за новинаре - „Тероризам и медији“	57
ЗАКЉУЧАК	64
ЛИТЕРАТУРА	66

УВОД

Тероризам представља једну од главних претњи савременом друштву, чији се утицај повећао са појавом процеса глобализације, пре свега, наглим технолошким напретком. Осим утицаја на развој тероризма, технолошки напредак снажно је потпомогао и развој медија који данас свакако чине неодвојиву компоненту демократског друштва. Узевши у обзир значај тог напретка, бавићемо се његовим импликацијама на целокупно друштво, како кроз медије и тероризам појединачно, тако и кроз њихову корелацију.

Прво поглавље рада тиче се настанка појаве тероризма, његовог историјског развоја, као и покушаја обликовања његове најопштије дефиниције. Један део поглавља, такође, посвећен је и развоју мас-медија и томе ко њима управља, те како су они временом постали уско везани за проблем тероризма и како их данас можемо гледати као инструмент у служби терориста али и као средство борбе против њих. Друго поглавље говори о појединим светским догађајима који су се десили током последња два века, а који представљају неки облик прекретнице у начину третирања и сузбијања проблема тероризма од стране медија. У трећем и четвртном поглављу издвојена су два догађаја - терористички напади у Паризу и Лондону, чије су мете симболично одабране као својеврсни представници слободе изражавања и демократије у Европи. У петом и шестом поглављу покушаћу да представим неке од најчешћих облика понашања терористичких организација у односу са медијима, односно методе помоћу којих демократско друштво путем медија може да се бори са проблемом тероризма. Коначно, у последњем поглављу, издвојене су неке од могућих примера и смерница за успешније деловање на међународном плану, како би државе ефикасније могле да се изборе са поменутиим проблемом.

Улога медија као инструмента „меке моћи“ за сузбијање тероризма, препозната је од стране међународне заједнице као један од начина за очување основних темеља демократског друштва. Ипак, како би њихова улога била што делотворнија, медији морају консантно бити у корак са технолошким напретком, припремљени и отпорни на покушаје злоупотребе и манипулације од стране терористичких организација.

1. МЕЋУЗАВИСНОСТ МЕДИЈА И ТЕРОРИЗМА

1.1. Дефиниција тероризма и основни циљеви терориста

Иако се данас налази у групи водећих светских проблема, због комплексности своје природе и политичких импликација, опсега и различитог начина утицаја, у свету још увек није обликована универзална дефиниција тероризма која би била у сагласности са свим националним стратегијама. Неке од значајнијих међународних организација тероризам су дефинисале на следећи начин:

1. Уједињене нације(United Nations):

„Кривична дела почињена с намером да се изазове стање терора у целој јавности, групи људи или одређеним особама зарад политичких циљева. ”¹

2. Северно-атлански савез (North Atlantic Treaty Organization):

„Незаконита употреба или претња силом или насиљем против лица и објеката у покушају принуде или застрашивања владе или друштва, зарад остваривања политичких, верских или идеолошких циљева.”²

3. Амерички федерални истражни биро (Federal Bureau of Investigation): „Незаконита употреба силе или насиља против лица или имовине да би се застрашила или присилила влада, цивилно становништво или било који њихов сегмент ради промоције политичких или социјалних циљева.”³

4. Америчко министарство одбране (Department of Defense):

„ Незаконита употреба насиља или претња силом или насиљем упереним против појединаца или нечије имовине да би се извршила присила или застрашивање

¹Measures to Eliminate International Terrorism, The UN General Assembly Resolution 49/60:adopted on December, 1994, (Интернет:<http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>, 24.08.2017).

²NATO Glossary of Terms and Definitions, AAP-06 Edition, 2012, Version 2, (Интернет: <http://www.dtic.mil/doctrine/doctrine/other/aap6.pdf>, 19.08.2017).

³Званична интернет презентација ФБИ, (Интернет: <https://www.fbi.gov/contact-us/field-offices/albuquerque>, 19.08.2017).

владе или друштва, а у многим случајевима да би се постигао неки општи политички, верски или идеолошки циљ." ⁴

Поред њих, тероризам дефинишу и многе друге организације и многобројни теоретичари, па ако пажљиво погледамо сваку од тих дефиниција можемо уочити неке од елемената који се најчешће понављају. „Тероризам укључује (1) употребу насиља или претњу насиљем (2) од стране организоване групе (3) како би се постигли политички циљеви. Насиље (4) је усмерено против циљане публике која надилази непосредне жртве, које су често невини цивили. Надаље, (5) док држава може бити или починитељ насиља или циљ, чином тероризма се сматра само онај чији други субјект није држава. Коначно, (6) тероризам је оружје слабих.“ ⁵ Битно је поменути и то да терористи својим насилним активностима желе изазвати страх код циљане групе, те за њега мођемо рећи да представља и својеврстан облик психолошког насиља.

Појмови са којима се тероризам неретко поистовећује јесу **терор и герила**. Иако међу њима постоје одређене сличности,битно је истаћи разлику. „(...) Неопходно је разликовати тероризам од терора (страховладе) као насиља државе и њених институција према сопственим грађанима. У недемократским друштвима држава примењује терор и према својим грађанима ради насилног утицаја на јавно мњење у циљу изнуђивања неких политичких одлука које у демократским околностима грађани те државе не би прихватили.“ ⁶ С друге стране, герила је облик организованог деловања мањих војних или паравојних групација. „ За разлику од терориста, герилци носе исте униформе и формацијско наоружање; јавно се појављују – никада се не скривају и јавно саопштавају циљеве своје борбе.“

⁴DOD Dictionary of Military and Associated Terms
(Интернет:http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/dictionary.pdf, 19.08.2017).

⁵Ален Колинс, Савремене политичке студије, Загреб, Центар за међународне и сигурносне студије Факултета политичких знаности, 2010, стр. 333.

⁶Радослав Гађиновић, Зашто је тероризам тешко дефинисати (Интернет <https://singipedia.singidunum.ac.rs/izdanje/40562-zasto-je-terorizam-tesko-definisati>, 3.09.2018)

1.1.1. Развој тероризма

Претечама тероризма се сматрају асасини, односно шиитски и семаилити. Асасини су били пре свега верска секта, а њихов милитантни огранак основао је Хасан ибн Сабах (Hasan ibn el Sabbah), на прелазу из XI у XII век. Политиколог, Драган Симеуновић, описује асасине, пре свега, као велике уживаоце хашиша. „Новопримљеним члановима се у моменту иницијације уз вино давала и велика количина дроге. Када би омамљени заспали преношени су у рајске вртове где им је данима било омогућено неслућено уживање, тим пре што су будући чланови секте у име добротинства бирани из редова робова, сирочади или крајње сиротиње. (...) Ти млади, необразовани и простодушни људи непрекидно су уверавани да су били у правом рају и да само њихов вођа има чудесну моћ да их уведе у рај и изведе из њега. А вођа је тражио од њих апсолутну послушност.“⁷ Стварајући припаднике секте зависницима о дроги, њихов вођа, успео је да фанатизам и преданост асасина циљу довести до усијања, до те мере да су били спремни да умру ради испуњења циља. Како и тада, тако и данас, најјрањивија група потенцијаних терориста обично су млади људи, који најчешће још увек нису формирани као личности, односно, који због недовољног или неадекватног знања, полдежу манипулацији од стране много интелигентнијих вођа терористичких организација.

Осим асасина, неки аутори претечама тероризма сматрају Зилоте, што је, према мишљењу Симеуновића, потпуно погрешно. Иако неке њихове одлике имају сличности са данашњим терористичким организацијама, тешко да их можемо посматрати као терористе у данашњем смислу речи. „Борба за слободу је само циљ, који себи може поставити много ко па и једна терористичка организација. Исто тако ни метод изненадних напада Зилота исте не може квалификовати као терористе. (...) Из расположивих података види се да су они нападали и цивиле, али пре свега богате сународнике који су сарађивали са Римљанима, што је пре одлика ослободилачких покрета него терористичких организација. То што су за отете богате сународнике тражили новац не спада у најбитније одлике тероризма. Терористи такође киднапују, али за ослобађање талаца траже пре свега испуњење својих

⁷ Драган Симеуновић, Тероризам, Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама, 2009. (Интернет: http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2010-prolece/18.%20Kriticki%20ogled%20o%20utvrdjivanju%20vremena%20nastanka%20terorizma%20i%20njegovim%20pretecama,%20Dragan%20Simeunovic.pdf, 07.09.2018)

политичких захтева, а не само новац, понекад чак не новац уопште."⁸ Оружје које су користили били су кратки закривљени мачеви – сике, а њихове акције су биле масовне. Ипак, њихова дела нису имала битан утицај на власт.

„ (...) Већина аутора се слаже да тероризам полази од Француске буржоаске револуције, тачније од јакобинске диктатуре.“⁹ Влада Максимилијана Робеспјера се служила разним методама насиља над сваком ко је био против његове идеолошке замисли, с намером да улије страх свим потенцијалним противницима.

Од XIX века тероризам се јавља као деловање **анархиста**, пре свега руских анархиста. Главна одлика анархиста била је та што су њихове активности примарно биле усмерене ка особама које су биле политичке личности. У XIX веку у Русији је дошло до формирања прве такве терористичке организације која се звала **Народна воља**. „Народна воља је била без сумње левичарски оријентисана организација. Њен највећи политички захтев био је усмерен ка постизању социјалне правде и једнакости. Тежили су поделити земље сељацима, потпуној слободи штампе, радикалном ограничењу врховне власти. У њиховом учењу је било доста контрадикторних ставова. Са једне стране имамо став да „ни једна кап невине људске крви не сме да се пролије у остварењу циљева, ма колико племенити они били“, а са друге стране има много тога што указује на њихову решеност да врше убиства припадника царске власти, па и самог цара, што су уосталом и учинили.“¹⁰ У периоду од годину дана, од 1880. до 1881. године, ова организација је имала чак четири покушаја атентата на цара Александра Другог, од којих је четврти био кобан по цара. Цар Александар убијен је за време своје уобичајене недељне вожње Санкт Петербургом, првог марта 1881. године. На цара и његову пратњу бачено је више бомби, од којих је једна усмртила цара. Централни комитет организације је већ у ноћи након напада послао отворено писмо јавности, којим преузима одговорност за смрт цара Александра и позива државу на преговоре.

Из Русије, анархистички покрети почели су да се шире ка западу Европе и Северној Америци. **Кју-Клукс-Клан** (Ku Klux Klan) је био „ (...) класична америчка терористичка група која је заговарала расистичке и десничарске погледе 1950-тих и

⁸ Драган Симеуновић, Тероризам – општи део, Београд, Правни факултет у Београду, 2009, стр 99.

⁹ Зоран Јовановић, Тероризам – основе и настанак, Центар за безбедност, 2016. (Интернет: <http://www.centarbezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak/>, 11.09.2018.)

¹⁰ Драган Симеуновић, Тероризам – општи део, Београд, Правни факултет у Београду, 2009, стр 117.

1960-тих година. Клан је покушао терорисати Црнце Американце и њихове беле подупиратеље током борбе за људска права која су се одвијала тих година. Линчеви, убиства и бомбе коришћени су у неуспелом нападу одвраћања људи од агитовања за једнака права. Ово раздобље, насилно какво је било, резултовало је стотинама мртвих.“¹¹

Већ у XX веку, тероризам у Европи је био надахнут марксистичким и левичарским идејама па се јављају терористичке организације попут **Црвене бригаде (BrigadeRousse)**, у Италији и **Фракције Црвене Армије (Rote Armee Fraktion)**, у Немачкој, док се у Америци јавила група **Организација подземног времена (Weather Underground Organization)**, као и неке терористичке групе у Јапану. „Алжирци су организовали велике кампање урбаног тероризма против Француза током 1950-их, као замену за герилске активности.“¹² Они су били терористичка група која је формирана на основу својих етничких и језичких припадности. Групе попут шпанске - **Баскијска домовина и слобода (Euzkadi ta Askatasuna)** борила се за независност шпанске баскијске регије; затим **Тамилски тигрови (The Liberation Tigers of Tamil Eelam)** који су се борили за ослобођење појединих делова Шри Ланке где Тамили чине већину становништва; турски Курди, кипарски Грци итд. имају једну заједничку карактеристику, а то је борба против колонијализма, односно борба за независност.

У XXI веку преовладавају верски мотивисане групе, првенствено исламски екстремисти и организације попут **Ал Каиде (Al-Qaeda)**. Међутим и поред исламских екстремиста ту су терористи и других верских орјентација, тако да би било погрешно верски тероризам везати само за ислам. Технолошки напредак условио је појаву и развој нових метода којима се терористи служе у својим активностима и већ крајем XX века тероризам добија интернационални карактер и то тако што су терористи почели да спроводе нови метод застрашивања и убијања људи – отмицама авиона али и извршењем самоубилачких терористичких напада.

Као што можемо видети, до краја XX века терористичке активности су најчешће имале облик револуционарних покрета, анти-монархистичких, анти-

¹¹ Алан Колинс, Савремене политичке студије, Загреб, Центар за међународне и сигурносне студије Факултета политичких знаности, 2010, стр. 343.

¹² Исто, стр.340.

колонијалних и националистичких, да би крај XX и почетак XXI века обележила оживљавање верских и све бруталнијих терористичких организација. Потпомогнут технолошким напретком, можемо рећи да је тероризам „мутирао“ у свим својим сегментима и данас преставља безбедносни проблем број један у скоро свим земљама света. „Можда највећа опасност у будућности јесте да би самоубилачки напад могао бити комбинован са употребом биолошког, хемијског или радиолошког оружја.“¹³

1.2. Медији и њихов развој

Технолошки напредак, као главна компонента процеса глобализације, утицао је на многе области и нивое савременог друштва, те тако ни медији нису остали имуни на промене. Синоним за модерно друштво у каквом живимо данас јесте информацијско друштво. Информација се посматра као основна јединица функционисања таквог друштва и у њему медији заузимају главно место. За разлику од дефиниције тероризма, за медије постоји једна уопштена дефиниција, а то је – да је њихова основна сврха преношење информација и порука широким народним масама. Најосновнија подела медија јена штампане и електронске, а у наставку текста прочитаћете нешто више о њиховом развоју.

Проналазач штампарске пресе, Немац, Јохан Гутенберг(Johannes Gutenberg), у XV веку, својим изумом означио је почетак развоја масовних медија. Књиге, које су се до тада преписивале, сада су штампане, а њиховим транспортом омогућено је да дођу до никад већег броја људи. Развоју штампаних медија нарочито је допринео изум још једног Немца, Фридриха Коинга (Friedrich Koenig) „ (...) Фридрих Коинг. 1800. године унапредио је медијску продукцију још више, када је штампарској преси додао парни мотор, омогућавајући индустријализацију штампаних медија.“¹⁴ Након појаве штампарске пресе, у САД-у се појавио електрични телеграф. „ Захваљујући телеграфу комуникација више није била повезана са физичким транспортом порука, нити је било битно да ли порука путује 5 или 500 километара. Изненада,

¹³Исто, 2010, стр. 335.

¹⁴Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike, 4.0 International, Understanding Media and Culture: An Introduction to Mass Communication (Интернет: <http://open.lib.umn.edu/mediaandculture/chapter/1-3-the-evolution-of-media/>, 07.09.2018.).

информације са удаљених места биле су доступне као локале вести, пошто су телеграфске линије почеле да се протежу широм света.“¹⁵ Након електричног телеграфа, развио се облик бежичне радио-комуникације, односно радија, почетком двадесетог века, а 1960. године развија се телевизија. Од тада, радио и телевизија, као најнапреднији облици медија, почињу да јачају свој утицај на широке народне масе. „ Неки социјални критичари тврде да је телевизија подстицала хомогену, конформистичку културу, јачањем идеја о томе како је изгледао „нормални“ амерички живот. (...) Вијетнамски рат био је први војни сукоб на телевизији у земљи, а вечерње слике ратних сукоба и ратних демонстраната подстакли су интензивирање унутрашњих сукоба.“¹⁶ Осамдесете и деведесете године прошлог века обележила је појава кабловске телевизије, чиме ћемо се бавити у наставку рада; затим рачунара; Интернета, паметних телефона итд.

Приметно је да се са развојем медија у технолошком смислу, све више развијала и могућност њиховог утицаја, што се нарочито огледа у њиховој све већој доступности. Наиме, у периоду у ком су штампа или радио били најразвијенији облици медија, јавност је била најчешће у могућности да прима информације из одређених извора, па се та комуникација одвијала практично у једном смеру. Данас, када су нам доступни најразличитији облици медија, попут паметних телефона, рачунара, видео-камера и Интернета, имамо могућност двосмерне комуникације, односно могућност да будемо активни учесници у размени информација.

1.2.1. Улога медија и креирању светске политике

Због њихове свеprisутности и моћи утицаја, сведоци смо најразличитијих видова коришћења и манипулације медијима – како би се обликовало одређено расположење и мишљење јавности. Утицај економског фактора, односно одређених елита на обликовање мисли јавности, најбоље је описао амерички лингвиста и велики заговорник људских права, професор Ноам Чомски (Noam Chomsky). У књизи Андреја Грубачића „Ноам Чомски - Медији, пропаганда и систем“, која се бави анализом критике медија професора Чомског, говори се о томе како секонтрола савременог друштва пре свега заснива на контроли мисли, а то се најбоље постиже

¹⁵Исто.

¹⁶Исто.

посредством медија. У том смислу, економски фактор је пресудан, па он говори о томе како се медијски монопол налази у рукама мега-корпорација, односно приватног богатства. Данас такве медијске мега-корпорације имамо претежно међу западним телевизијским мрежама, којих само у САД-у има 4: Мрежа кабловских мрежа - ЦНН (Cable News Network), Национална радиодифузна компанија - НБЦ (National Broadcasting Company), Колумбијски радиодифузни систем - ЦБС (Columbia Broadcasting System), Фокс радиодифузна компанија (Fox Broadcasting Company), а ту су и Британска радиодифузна корпорација - ББЦ (British Broadcasting Corporation), израелска Ал Џазира (Al Jazira) и друге. Оне су тренутно најутицајније телевизијске компаније са великим бројем регионалних и локалних телевизијских станица. Ипак, Чомски сматра да су медији, заједно са целокупним образовним системом, у саставу индоктринације. „Састав индоктринације јест тај који нас учи како се требамо понашати, шта требамо мислити и заступати.“¹⁷ У књизи се говори о томе како посредством медија елитне групе покушавају произвести тзв. интелектуалне елите, којима широке народне масе највише верују, како би преко њих управљали светом у корист својих интереса. Као пример елитних медија, Чомски истиче Њујорк тајмс (New York Times). „Њихова публика су већином повлашћени људи, људи који читају Њујорк тајмс – људи који су богати или део онога што се понекад назива политичком класом. Они су константно укључени у политички састав. (...) Елитни медији су успоставили оквир унутар кога остали делују.“¹⁸ Дакле, анализирајући Чомског, аутор истиче како су сви остали делови структуре који чине јавност - попут комерцијалних медија, школа, универзитета, али и појединци, заправо у рукама једне елите која управља њима, а свако одступање од онога шта су они креирали као „исправно“ за јавност повлачи за собом искључивање одређене групе или појединца из тако замишљене креације јавности.

Тако се у горенаведеној књизи говори о томе како је Велика Британија за време Првог светског рата имала своје Министарство информација, а основна сврха рада тог министарства, била је укључити Сједињене америчке државе у рат против Немаца, јер би у супротном Велика Британија била поражена. Главно средство за укључивање САД у Први светски рат били су управо медији и то спровођењем

¹⁷ Андреј Грубачић, Ноам Чомски – Медији, пропаганда и систем, Загреб, Друштво за промицање књижевности на новим медијима, 2003, стр. 4.

¹⁸ Исто, стр. 6. и 7.

пропаганде засноване на причама о свирепости немачке војске. Циљна група такве пропаганде првенствено су били амерички интелектуалци, који би усвојили такво мишљење, а онда својим јавним деловањем даље утицали на америчку јавност, те коначно издејствовали помоћ Американаца Британији.

С друге стране, и у САД-у је основана прва таква агенција за пропаганду – Одбор за јавне информације, за време Вудроа Вилсона (Woodrow Wilson). Ова агенција је имала за циљ да путем пропаганде пробуди нагон народа Пацифика да се бори против Немаца. Узимајући у обзир исход Првог светског рата, можемо видети колико су медији како тада, тако и данас утицајни у креирању светске политике. „Људи су били импресионирани тим достигнућима. Једна од задивљених особа, а он има и дубљу умешаност у све то, је био Хитлер. Ако сте прочитали „Меин Кампф“, он закључује, с оправдањем, да је Немачка изгубила Први светски рат јер је изгубила битку у пропаганди.“¹⁹ Дакле, моћ утицаја медија у креирању светске политичке сцене дошла је до изражаја још у Првом светском рату, а технолошким напретком усавршили су се најразличитији облици манипулације светском јавности али је и знатно повећан број оних који су пожелели да постану део те профитабилне манипулаторске мреже. Тако се, од оних из центра – елите, односно мега-корпорација, та мрежа шири ка различитим међународним, регионалним, локалним, владиним и невладиним организацијама, приватним организацијама, групама, па све до појединаца, а мотив већине њих, је управо - новац. Симбиотски однос медија и терористичких организација, представља такву врсту односа који доноси огроман профит, како једној, тако и другој страни.

1.2.2. Сензационализам у корист профита

Константно повећање броја медијских кућа и организација за собом неизбежно повлачи и повећање конкурентности међу њима, а положај медија на тржишту не одређује ништа друго до поседовање информација које ће бити примамљиве за јавност. У том смислу, медији су у константној утрци за информацијама које ће бити довољно сензационалне и атрактивне за радозналу јавност, па се служе најразличитијим начинима да дођу до њих. Осим што начин

¹⁹Исто, стр. 13.

доласка до информације често зна да пређе границу професионалности, неретко се дешава да и само пласирање информације буде крајње непрофесионално. Вођени мотивом остварења профита, јавности се често сервирају информације које су полутачне, нетачне, неке намерно, а неке из нехата скривене, како би се код ње створила одређена перцепција или пробудила одређена емоција, па макар она била и погрешна.

Посебан вид манипулације медијима, који је данас јако заступљен и који ствара озбиљне проблеме на глобалном нивоу, јесте манипулација медијима од стране терористичких организација. Заправо, то се боље може описати као злоупотреба медија од стране терориста. „Често се сматра да се терористичке мете бирају насумице, али терористи обично уствари врло пажљиво бирају своје мете са сврхом утицаја на публику. Медији често постају важни у овом аспекту тероризма, будући да је медијско покривање врло важно за ширење страха или у најмању руку за брже досезање циљане публике, иако ће циљане популације обично постати свесне напада чак и када је пажња медијаограничена.“²⁰ Тако су терористи у медијима препознали моћан инструмент за постизање својих циљева.

Улога медија у борби против тероризма у демократским друштвима додатно је отежана, за разлику од оних са ауторитарним системима, из разлога што у демократским друштвима они наилазе на врло мало или ни мало препрека. С друге стране, у медијима је итекако заступљено мишљење да је лоша вест - вест која привлачи пажњу, па су за њих терористичке активности непресушан извор информација које се најбоље продају тј. које доносе огроман профит. „И све док терористи чине насиље, масовни ће се медији борити за његово покривање како би задовољили жељу своје публике за драматичним причама, у којима неизбежно постоји велика знатижеља јавности и у погледу терориста и у погледу њихових жртава. Чак и они терористички инциденти за које починитељи не преузму одговорност, па је њихов идентитет непознат или сумњив, као у случају бомбашког напада на америчку базу у Дхахрану у септембру 1996, покривање међународних медија ипак ће бити големо.“²¹

²⁰ Алан Колинс, Савремене политичке студије, Загреб, Центар за међународне и сигурносне студије Факултета политичких знаности, 2010, стр. 333.

²¹ Пол Вилкинсон, Тероризам против демократије – одговор либералне државе, Загреб, Голден маркетинг, 2002, стр. 187.

Дакле, као што можемо видети, преклапањем одређених интереса дошло је до стварања једне врсте симбиотског односа између медија и тероризма. Напад на Олимпијско село у Минхену 1972. године сматра се првим значајнијим догађајем у новијој историји, који можда најбоље осликава тај новонастали однос. Како Брус Хофман (Bruce Hoffman) у својој књизи пише, овај догађај је дефинитивно снагу тероризма извукао на површину. Циљ групе која је извела напад, Палестинске ослободилачке организације – ПЛО „ (...)био је да се привуче светска пажња гледајући у мету од непроцењиве вредности (спортске звезде једне земље), у амбијенту који је терористима гарантовао највећу могућу рекламу (врхунски спортски догађај у свету). (...) Овај догађај је почео 5. септембра 1972. године, одмах после 5 часова ујутро, када је осам терориста који су припадали Црном септембру, једној групи ПЛО-а, упало у израелски дом и одмах убили двојицу, а девет спортиста су узели за таоце. (...) Они су понудили размену талаца за 236 Палестинаца у израелским затворима и још петорицу који су се налазили у Немачкој.“²²

У случају поменутог напада, посредством медија, светска јавност је први пут била у могућности да једну овакву кризу прати уживо. Људи широм света, чак и они који су физички били хиљадама километара удаљени од места напада, психички и емоционално нису могли остати равнодушни према целом догађају. Огроман психолошки утицај који је овај догађај имао на широку јавност, постао је још један озбиљан изазов за све безбедносне и политичке институције широм света. Иако је сам терористички напад, по остварењу свог циља, био неуспешан, с друге стране, с обзиром на његов светски одјек, за терористе је био итекако успешан. Осим тога, овакав терористички чин послужио је као пример многим другим терористичким организацијама, што је у будућности додатно нарушило светски мир и безбедност.

Дакле, отежавајућу околност у напорима светских организација у борби против тероризма, свакако представља однос медија према терористичким активностима. Иако у већини демократских друштава медија не деле исте вредности са терористима, због саме природе терористичких напада, односно због велике интересовања јавности за њих, медији постају рањиви, односно подложни манипулацији и експлоатацији од стране терористичких организација

²²Брус Хофман, Унутрашњи тероризам, Београд, Народна књига – Алфа, 2000, стр. 62-63.

Слика 1. Новине „Сан“ (The Sun) Напад на Олимпијско село у Минхену 1972.

Извор:<https://www.pinterest.com/pin/77264949828997271/>

2. ПРЕКРЕТНИЦЕ У ОДНОСУ МЕДИЈИ-ТЕРОРИЗАМ

Осамдесетих и деведесетих година прошлог века, свет медија битно је измењен и унапређен појавом кабловске телевизије, односно сателитског начина емитовања. Као што је у раду раније поменуто, телевизија је свакако имала утицај на стварање хомогености одређених делова становноштва у свету. Наиме, одређени делови становништва, до појаве кабловске телевизије, били су ограничени на веома мали број телевизијских канала, најчешће националних. Појавом кабловске телевизије и сателитског начина емитовања такав облик хомогености је разбијен. Ипак, и поред тога што су били упознати са огромним бројем информација везаним за најразличитије животне области, на мети интересовања светске јавности нашле су

се информације из области политике и безбесности. Томе је посебно допринела појава ЦНН ефекта, којом ћу се бавити у наставку рада.

2.1. ЦНН ефекат

Појаву ЦНН ефекта вежемо за период раних деведесетих година прошлог века и то као још један производ технолошког напретка и процеса глобализације, с акцентом на значајну компресију како времена тако и простора и никад већу информисаност јавности. Развој технологије помакао је дотадашње границе новинарства, изменио је начин извештавања, али и повећао утицај медија на доношење политичких и војних одлука.

У књизи „Медијски рат против тероризма“ (The Media and the War on Terrorism) направљена је паралела између начина извештавања новинара у периоду пре деведесетих година прошлог века и периода након појаве ЦНН ефекта. До појаве ЦНН ефекта, ратно извештавање је подразумевало да новинар има одређени рок за стварање приче, свега неколика дана. За то време њему је дата могућност да направи процену и издвоји оне информације које ће у коначници саопштити јавности а које не. Данас, ратни извештачи најчешће и немају прилику да припреме причу за јавност тј. имају минимум времена и могућности да направе селекцију онога шта ће саопштити и приказати, а шта не. Данашњи ратни извештачи се налазе под огромним притиском јавности и од њих се очекује да имају спремну вест у кратком року од неког догађаја, што итекако утиче на начин на који ће доћи до информације али и на сам квалитет исте. Од њих се очекује да у сваком тренутку буду спремни за праву акцију, као и да буду у константној потрази за што већим бројем информација како би се задовољила потражња тржишта.

Примена савремене технологије од стране извештача на бојном пољу, знатно је утицала и на промену односа новинара и ратних команданата. Наиме, током Другог светског рата њихов однос је био веома близак. Од присутних новинара на бојном пољу јасно се знало ко је на чијој страни и ко за кога извештава. Цензура је била саставни део тадашњег извештавања, добровољно примењивана од стране новинара који су то радили како би заштитили националне интересе својих земаља. Данас је ситуација много другачија. Применом дигиталних камера и сателитским

начином емитовања уживо, могућност примене цензуре је скоро минимална и ратни извештачи свој посао раде много објективније. То је довело до затезања односа између ратних команданата и новинара који према њима имају све већи отклон, сматрајући да својим присуством и радом негативно утичу на њихову контролу над причом на бојном пољу.

„Оснивач ЦНН-а, Тед Тарнер(Ted Turner), представио је идеју о интернационалним глобалним сликама, раних осамдесетих година прошлог века, очекујући да оне обухвате сателитску покривеност целог света.“²³ Од почетка сателитског емитовања, ЦНН је примењивао посебну методу извештавања о свакодневним новостима у свету – методу емитовања вести на сваких сат времена, 24 часа дневно. Тако је настао ЦНН ефекат, као ефекат константног преношења информација, односно константне ТВ покривености различитих догађаја.

Од тренута појаве ЦНН ефекта, телевизија више него икада до тада постаје саставни део државних администрација снабдевајући их потребним информацијама о актуелним догађајима и тако постаје битан чинилац за доношење важних политичких и војних одлука. „Убрзо након експлозије насиља у Могадишу, масовног гладовања у Етиопији и етничких ратова у бившој Југославији, старих и нових мрежа, насталих у доба нове технологије, уследио је ЦНН-ов пример пружања континуираног покривања драматичних догађаја код куће и у иностранству (...) свет је сада био жичан, отворен за тренутну покривеност и та је покривеност утицала на све и сваког, укључујући и светске лидере и њихову тактику и стратегију.“²⁴

Ларенс Иглбургер (Larence S. Eagleburger) у књизи „Медисјки рат против тероризма“, говори о утицају који је ЦНН ефекат имао на америчку владу, у смислу дејствовања политичког одговора. Он говори о моменту када су се пред америчком администрацијом нашла два случаја, од којих су оба захтевала хуманитарну помоћ – Сомалија и Босна - као дио тадашње Југославије. „Био сам убеђен, ако се укључимо у ту фазу нереда у Југославији, нереди би нас још дуго задржали тамо и много би болело. (...) Случај Сомалије за нас је био много лакши и дозвољавао нам је да радимо нешто што је истовремено исправно и што нам даје осећај да радимо праву

²³Stephen Hess, Marvin Kalb, The Media and The War on Terrorism, Washington D.C., Brookings Institution, 2003, стр. 8.

²⁴Исто, стр. 63.

ствар. Отишао сам до председника (...) и у вези са овим случајем Буш је био веома јасан – отићи ћемо тамо, нахранити их и након тога их напустити.“²⁵

Стивен Ливингстон (Steven Livingston), који се иначе бавио проучавањем ЦНН ефекта, истицао је важност појаве нове технологије, нарочито у смислу лакше преносивости опреме, те тренутног покривања догађаја. Он такође сматра „ (...) да је добар начин размишљања о ЦНН ефекту као о некој врсти плеса између владиних службеника и медија, те да је потврда ЦНН ефекта то што су медији водили овај плес у различитим временским интервалима.“²⁶ С тога, можемо да закључимо да је ЦНН ефекат означио почетак једног новог поглавља у односима медија и политичког деловања. Медији више него икада до сада имају улогу веома моћног чиниоца који може пресудно да делује одређеним кризним ситуацијама, па самим тим представници медија морају бити свесни одговорности коју имају према друштву.

Интересантно је дело швајцарског уметника Томаса Хирхорна (Thomas Hirschhorn), тачније његова скулптура „ЦНН огрлица“ (Necklace CNN), којом је покушао да симболично представи своје виђење ЦНН ефекта. „Слова „ЦНН“ која су видно истакнута на огрлици, односе се на ЦНН телевизијску мрежу, која својим двадесет-четворочасним врућим вестима, по потреби ствара вести и тамо где не постоје, или непрекидно емитује исте вестисве док речи не постану шупље и без значења.“²⁷

²⁵ Исто, стр. 65-66.

²⁶ Исто, стр. 67.

²⁷ Званична страница „Нашеовог музеја уметности на Дукесовом универзитету“ (Интернет: <https://emuseum.nasher.duke.edu/objects/17807/necklace-cnn;jsessionid=AE41C71D5F8ABA3DDF35D449DD65D0E1?ctx=fd090ae4-855a-4c85-82b1-6c5ab0494ecd&idx=58>, 3.09.2018.)

Слика 2. „ЦНН огрлица“

Извор:<https://emuseum.nasher.duke.edu/objects/17807/necklace-cnn;jsessionid=AE41C71D5F8ABA3DDF35D449DD65D0E1?ctx=fd090ae4-855a-4c85-82b1-6c5ab0494ecd&idx=58>

2.2. Медији након 11. септембра 2001. године

Напад на Светски трговински центар 11. септембра 2001. године, не само да представља прекретницу у развоју међународних односа већ и представља историјски догађај за медије. У наставку је дат кратак преглед терористичких напада тог дана као и списак терориста који су учествовали, који је објавио амерички ФБИ:

1. „Боинг 757“ који се обрушио на зграду Пентагона. Полетео је у 8:10 са Washington Dulles-а а срушио се на Пентагон у 9:39 у коме је било 58 путника и 6 чланова посаде са терористима: Khail Al-Midhar, Majed Moqed, Nawaq Alhamzi, Selam Alhamzi i Hani Hanjour;

2. „Боинг 767" који је ударио у северни торањ Светског трговинског центра, полетео је из Бостона за Лос Анђелес у 7:45, а у торањ ударио у 8:45, у коме је било 97 путника и 11 чланова посаде са терористима: Satam Al Suqami, Waleed M. Alshehri, Wail Alshehri – верује се да је био пилот и Abdulaziz Alomari за кога се верује да је био пилот;

3. „Боинг 767" који је ударио у јужни торањ Светског трговинског центра, полетео је у 7:58 из Бостона за Лос Анђелес, а ударио је у торањ у 9:05 са 56 путника и 11 чланова посаде у коме су вероватно били терористи: Marwan Al-Shehhi – који је вероватно био пилот, Feyeze Ahmed, Ahmed Algamdi, Hamza Alghami i Mohald Alshehri;

4. „Боинг 757" који је полетео из Њујорка, Њу Џерзи за Сан Франциско у 8:01, а срушио се у Stony Creek Township – Пенсилванија у 10:10 са 50 путника и чланова посаде, у коме су били следећи терористи: Saeed Alghamdi, Ahmed Alhaznawi, Ahmed Alnami i Ziad Jarrahi – верује се да је био пилот."²⁸

Слика 3. Терористички напад на Светски трговински центар

Извор:<http://gerhard-schroeder.de/en/war-peace/nine-eleven/>

²⁸Радослав Гађиновић, Тероризам, Београд, Драслар партнер, 2005, стр. 283.

Овај драматични догађај значајан је по много чему - од начина на који су се новинари поставили према проблему, до улоге коју је технолошки развијена опрема имала у његовом праћењу. Новинари из свих крајева земље били су одлучни да дођу до лица места, упркос свим отежавајућим околностима са којима су били суочени. „Рад новинара је да документују историју, без обзира на то да ли то чине речима или фотографијама, а новинари са којима смо разговарали били су веома свесни своје друштвене одговорности да јавности која је очајно разумела, мирно и поуздано објасне шта се десило. Није било система звезда. Није било конкуренције. (...) Мислим да је у том смислу заиста био јединствен дан за новинарство. Једна публика, сви желе иступричу и сви новинари раде тако да је испоруче.“²⁹ Овако је то описала АлишаШепард (Alicia C. Shepard), америчка новинарка и ко-аутор дела „Трчање према опасности – Приче иза најновијих вести 11. септембра“(Running Toward Danger: Stories Behind the Breaking News of 9/11).

Након напада, наступио је општи колапс у саобраћају и у комуникационим системима. „Мостови и тунели у Њујорку били су затворени у 9:20 сати ујутру, након удара другог авиона, а путеви око Вашингтона затворени су у 9:38 часова, након напада на Пентагон.“³⁰ Шок, брига за своје најближе и осећај неизвесности који су били доминантни осећаји у земљи услед ових догађаја, знатно су оптеретили комуникационе системе. Новинари у тим тренуцима нису бирали ни средства, ни начин да дођу до информација. „Невероватно је било то што су новинари буквално запоседали таксије, сударали се са аутима, ускакали су на чамце, возилисе бициклима, ходали су километрима, а неки од њих су чак трчали до лица места.“³¹ Велики број изазова и неизвесности које су ови терористички напади донели са собом, извукли су на површину заиста невероватну пожртвованост, одговорност и преданост америчких новинара.

Још једна специфичност која се тиче самог тока догађаја, утицала је на могућности и начин покривања истог. Удар првог авиона свакако је био повод за хитну реакцију целе јавности, али онај краћи временски период до удара другог авиона, ишао је на руку медијским представницима који су за то време имали

²⁹Stephen Hess and Marvin Kalb, The Media and the War on Terrorism, Washington D.C.,Brookings Institution Press, 2003.,стр. 278.

³⁰Исто, стр. 277.

³¹Исто, стр. 277.

могућност да инсталирају опрему за снимање и тако удар другог авиона пренесе уживо. На ТВ екранима широм света приказивао се хорор, без могућности да се било који детаљ ублажи или сакрије. Ствари су приказане баш онаквим какве јесу, а ефекат тих слика оставио је снажан утисак на целокупну светску јавност.

У наредним данима овај догађај је био тема број један у медијима широм света. Читава међународна заједница је била потресена, а подршка од стране светских лидера САД - у стизала је са свих страна. Овај догађај свакако није схваћен као проблем који је погодио САД, већ као безбедносни проблем читаве међународне заједнице. Медијски представници из читавог света били су заокупљени истраживањем детаља напада, мотива, актера, последица напада, али и будним праћењем потеза међународне заједнице, данима и месецима након напада.

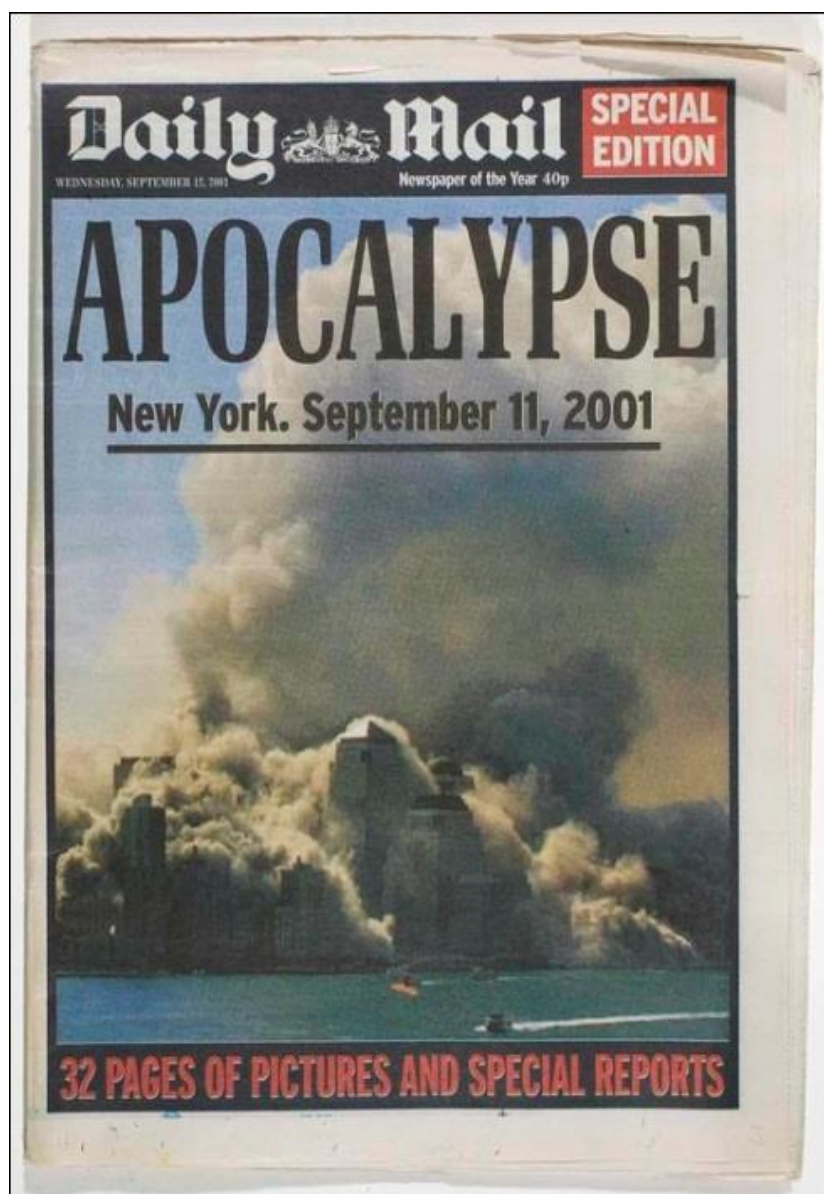
У наставку су дате насловнице појединих штампаних медија које су објављене у данима након напада.

Слика 4.Њујорк тајмс (New York Times) обављује: „Уједињене државе нападнуте“

Извор:<http://mitchellarchives.com/wp-content/uploads/2008/12/us-attacked.jpg>

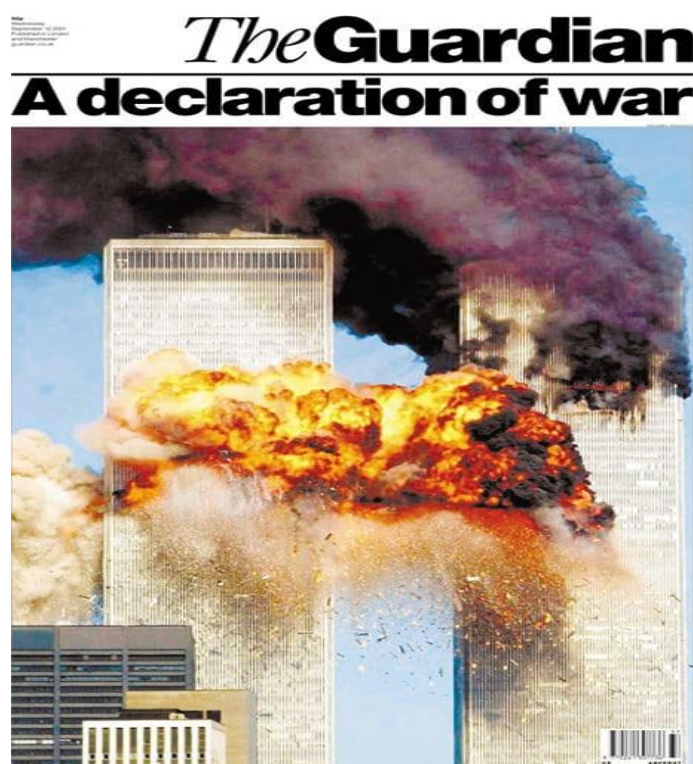
Слика 5. Дејли мејл (Daily Mail), британске новине објављују: „Апокалипса“

Извор: [https://www.icp.org/browse/archive/objects/newspaper-apocalypse-new-york-september-11-](https://www.icp.org/browse/archive/objects/newspaper-apocalypse-new-york-september-11-2001)

2001

Слика 6. Британски Гардијан (The Guardian) : „Проглашење рата“

Извор: <https://www.theguardian.com/theguardian/from-the-archive-blog/2011/jun/08/guardian190-september-11th-attacks-9-11>

Слика 7. Француски часпоис Ле монд (Le Monde): „Америка погођена, свет у страху“

Извор: <https://www.theodysseyonline.com/remembering-9-11-01>

2.3. Рат у Авганистану

Прва реакција америчке владе на терористички напад 11. септембра, била је објава рата тероризму, у првом реду исламским терористима. Од тог тренутка, сваки њен наредни потез био је под будним оком светске јавности, а највише пажње свакако је усмерено на рат у Авганистану.

Рат у Авганистану био је својеврстан тест и за америчке новинаре и за јавну администрацију. Придруживање новинара војницима у Авганистану условило је настанак специфичног односа између војске и њих. Филип Хамонд (Philip Hammond), садашњи британски канцелар, говорио је о томе како војска врши одређене напоре у циљу манипулације новинарима односно информацијама које они преносе „(...) војска намерно ствара лажну или изманипулисану мисију спасавања и борбе, како би створили лажну слику победе.“³² Постоје и тврдње неких критичара да америчка „(...) влада у случају рата у Авганистану, није само манипулисала медијима играјући главну улогу, већ је и цензурисала свој домет како би се осигурало да само једна страна приче изађе. (...) Купили су све комерцијалне сателитске снимке у региону, уништили локалне радио станице и ограничили кретање западних новинара.“³³ С друге стране, имамо и новинаре који су склони пристрасности и на тај начин креирају садржаје којима доминирају различити интереси, саржаји који доносе профит, национализам, патриотизам итд. „Према Сутану Гуруу, медијско извештавање о рату против тероризма после 11. септембра обележавају четири болести: хистерија, параноја, кратковидост и амнезија. (...) У покушају да изазову кратковидост, медији не само да сликају „општу слику“ већ се баве и медијском осудом, генерализовањем жртава и починилаца чиме стварају параноју у јавности. У последње време, тврди Гуру, медији су заборавили коришћење појмова попут: милиција, сепаратисти, побуњеници итд. Било ко или свако ко делује против државе је терориста. Такође, одлучили су да игноришу тероризам изван америчког дворишта и то, каже он, није очигледно само у америчким медијима, већ и у индијској штампи.“³⁴

32 Arshi Aggarwal, Media and War on Terror "A study of media propaganda and diplomacy", HEWLETT-PACKARD, 1/26/2014, стр. 10.

33 Исто, стр. 11.

34 Исто, стр. 4, 5.

Познато нам је да су медији главни „савезник“ терориста у остваривању свог циља – ширења страха. Међутим, контра-ефекат тога јесте сатанизација непријатеља од стране власти. Вредности, идеологије и активности терориста се у медијима третирају као неприкладне и најчешће су пројектоване као анти-западна претња, па се одбија било какав легитимитет за њихово мишљење. У овом процесу, медијска пропаганда у САД – у, улила је међу становницима огороман страх од тероризма, са намером да борбу против терориста оправда као легални одговор америчке владе на насиље.

Дакле, као што можемо да видимо, током рата против тероризма утицај америчке администрације је веома снажан. Међутим, то није случај само са њима. Сличан утицај на медије имају и многе друге националне администрације, елитистичке групе и појединци који доминирају светском политиком, а јачина тог утицаја лежи у њиховој економској моћи.

3. НАПАД НА СЛОБОДУ ИЗРАЖАВАЊА

Слобода изражавања представља једно је од основних људских права, на којем почивају сва демократска друштва. Она је гарантована Интернационалном конвенцијом о грађанским и политичким правима - ИЦЦПР (International Convention on Civil and Political Rights)³⁵, а у члану 19, у другом параграфу конвенције, наводи се: „Свако има право на слободу изражавања; ово право укључује слободу тражења, примања и преношења информација и идеја свих врста, без обзира на границе, било усмено, писмено или штампано, у облику уметности или било којим другим медијима по свом избору.“³⁶ У већини демократских држава, слобода изражавања

³⁵International Covenant on Civil and Political Rights, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49 (Интернет:

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>)

³⁶Исто.

често представља веома осетљиво питање. Борба против тероризма неретко диктира такве услове који са собом повлаче „неопходност“ ограничавања слободе говора, доводећи тако државне институције у веома незгодан положај. У том смислу, најчешћа мета државних институција, на које оне врше притисак, јесу медији. С тога, борба против тероризма у демократским друштвима представља својеврстан изазов, при чему она ни у ком сегменту не сме кршити људска права.

Француска је земља која се чврсто залаже за очување слободе изражавања, како на законском, тако и на институционалном нивоу. Појам слободе говора, за сва недемократска друштва, као и за већину терористичких организација, апсолутно је неприхватљива, а као резултат тог неразумевања, 2015. године, у Паризу се догодио терористички напад на новинарску редакцију Шарли Ебдо.

3.1. Терористички напад на Шарли Ебдо

Напад се догодио 7. јануара 2015. године у просторијама сатиричног француског недељника, Шарли Ебдоа (Charlie Hebdo), и један је од највећих терористичких напада који је икада погодио Француску. Овај напад је био тек почетни у низу напада који су се од 7. до 8. јануара 2015. догађали у Француској, у регији Ил де Франс (Île-de-France). Напад на редакцију Шарли Ебдоа извршили су два брата Шериф (Cherif) (34) и Саид Коучи (Said Kouachi) (32), иначе припадници Ал-Каидиног огранка у Јемену, која је касније и преузела одговорност за напад. Након њега, следи рањавање једне особе у париском предграђу Фонтне о роз (Fontenay-aux-Roses), од стране трећег нападача, Амедија Колибалија (Amedy Colibaly) (18). Он је 8. јануара убио и припадницу француске полиције и ранио још једну особу у граду Монтеруж (Monterouge), а свој последњи напад је извршио 9. јануара са својом партнерком Хајат Бомедини (Hayat Boumeddiene), када је у једном супермаркету држао за таоце петнаест особа, а до краја опсаде супермаркета убио је четири особе. Мушкарци терористи су убијени од стране припадника француских безбедносних служби и полиције, Хајат је успела да побегне.

Шарли Ебдо је француски часопис, који је у Европи али и свету препознатљив по свом сатиричном садржају кога најчешће чине цртежи, односно

карикатури, шале и колумне у којим аутори изражавају своје секуларно и крајње антирелигијско опредељење. Врло честа појава у часопису јесу шале, најчешће у облику карикатура, којим аутори исмејавају различите верске групе – католичке, исламске, јеврејске итд. Контраверзни прикази исламског пророка Мухамеда у њиховим ранијим издањима, били су главни мотив напада терориста на главне уреднике и остале запослене у Шарли Ебдоу.

Пре овог напада, уредници Шарли Ебдоа су раније биле „упозорени“ од стране исламских терориста, тачније, сваки пут када би на њиховој насловници била објављена нека од карикатура Мухамеда. Први такав цртеж изашао је 2006. године.

Слика 8. „Мухамед затрпан фундаменталистима“(“Mahomet débordé par les intégristes”) - 2006. године

Извор:

https://www.gala.fr/l_actu/news_de_stars/charlie-hebdo-le-drame-apres-des-annees-de-menaces_332775

У муслиманском свету, било какво оцртавање или приказивање lika пророка Мухамеда, на било који начин, сматра се богохуљењем. Пре свега, идолопоклонство је нешто према чему они имају снажан отлкон, а приказивање Мухамедовог lika, са њихове тачке гледишта, створило би услове управо за такво нешто. „Најчудније од свега јесте што нигде у Курану не пише да се не сме показати слика пророка. Уместо тога, таква учења потичу из Хадиса – записа цитата и дела Мухамеда и његових најближих пријатеља. Обично се Хадис сматра књигом која је друга по важности,

након Курана, но понекад постоје супротна мишљења у та два дела, па се воде вековне дебате међу муслиманима."³⁷

У наставку су приказане карикатуре Мухамеда на насловницама Шарли Ебдоа у различитим временским периодима, а за које је, према схватању исламских фундаменталиста, насиље био једини и нужни одговор на такав облик богохуљења.

Слика 9. „Шарли Ебдо мора бити уклоњен“ ("Il faut voiler Charlie Hebdo!") - 2007. године

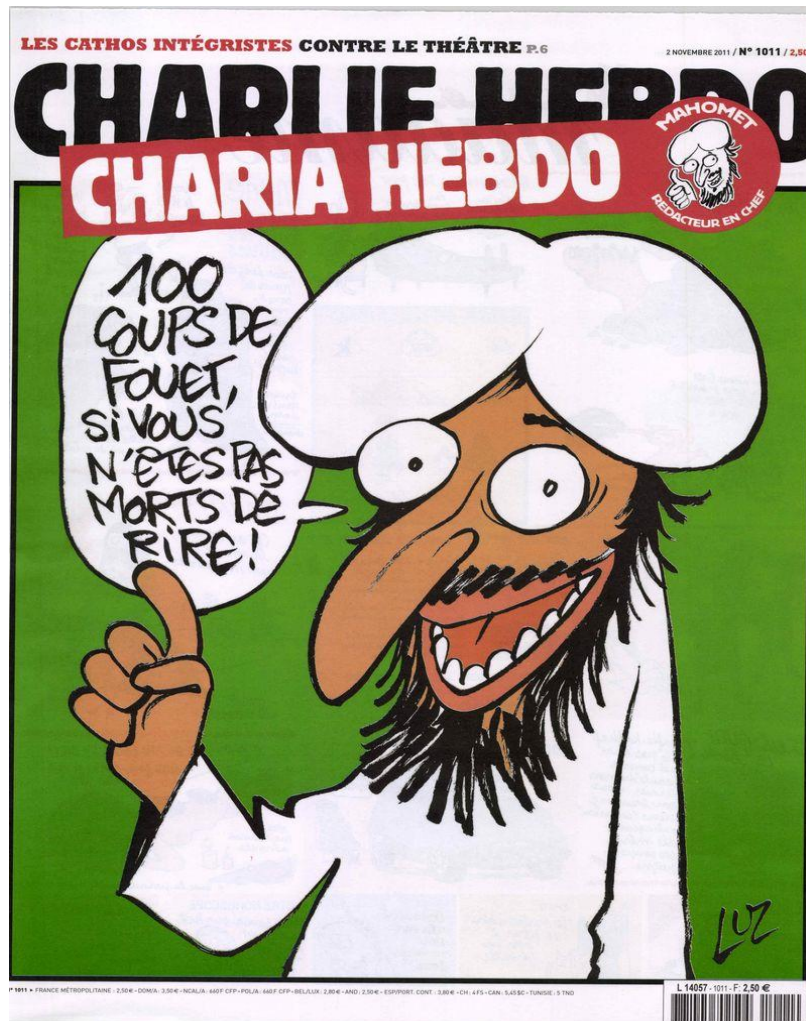

Извор:<http://expositions.bnf.fr/daumier/grand/408.htm>

Наредна слика насловнице Шарли Ебдоа, када је Мухамед „позван“ да буде „гостујући уредник“ редакције, била је мотив за први напад на новинарску редакцију 2011. године, када је кацеларија изгорела, али том приликом нико није настрадао – слика бр. 10.

³⁷Бертовић Скрачић Зринка, Зашто ислам забрањује слике Мухамеда (Интернет: <https://www.express.hr/life/zasto-islam-zabranjuje-slike-muhameda-904>, 24.02.2018.)

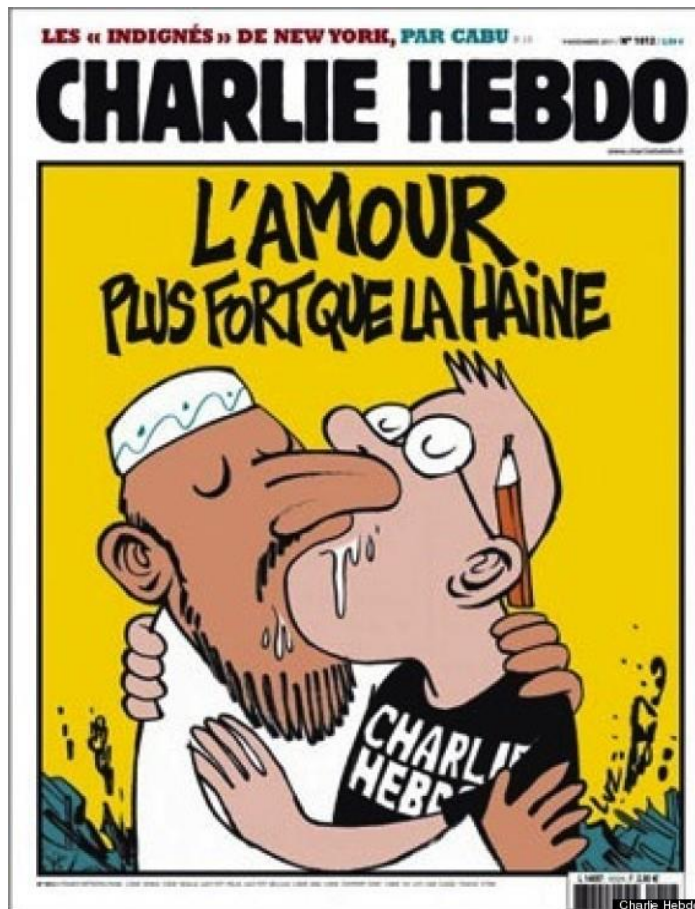
Слика 10. „Сто трепавица ако не умреш од смеха“ ("100 coups de fouet si vous ne vous indignez pas avec nous") - 2011. године

Извор: <https://www.vox.com/cards/charlie-hebdo-attack/charlie-hebdo-cartoons-covers>

Затим, Шарли Ебдо, исте године, објављује насловницу на којој је пророк Мухамед приказан као геј – слика бр. 11, а након тога уследио је хакерски напад на сајт Шарли Ебдоа.

Слика 11. Пророк Мухамед приказан као геј

Извор:https://www.huffingtonpost.com/2015/01/07/charlie-hebdo-cartoons-paris-french-newspaper-shooting_n_6429552.html

Терористичке нападе у Француској најоштрије су осудили лидери демократских држава из целог света. Стални савет ОЕБС-а донео је 5. Јануара 2017. године „Декларацију о терористичким нападима у Паризу“.³⁸ Декларацијом се осуђује напад на новинаре и слободу медија, истичући да се тако крши једно од основних људских права и истиче воља за неговањем толерације, поштовањем различитости и недискриминацијом.

³⁸Званична страница ОЕБС-а, Organization for Security and Co-operation in Europe - Permanent Council, Declaration on the Terrorist Attacks in Paris, Vienna, 2015 (Интернет: <https://www.osce.org/pc/134961?download=true>)

3.2. Секуларизам – лаицитет у Француској

Лаицитет је термин којим се дефинише однос између државе и религије у Француској. Наиме, идеја о лаицитету у Француској постојала је одавно, а настала је као револт на честа уплитања католичке цркве у државне послове. Та идеја свој врхунац доживљава са Француском револуцијом 1789. године, а 1905. године усвојен је Закон о одвајању цркава и државе. Овим законом није обухваћено само католичанство, већ и јудизам, калвинизам и лутернизам.

Према француском Уставу, политички и религијски послови су строго одвојени, а француска држава дефинисана је као лаичка. „ Ова сепарација потврђена је уставима из 1946. и 1958, а по потреби се уређује посебним законима. (...) Становништво се не пописује по вероисповести, а држава може да има утицај на верника само ако се он појављује у својству грађанина. Такође, државним функционерима се забрањује истицање религијских симбола, а сваки грађанин има право да се успротиви религиозном деловању који угрожава јавни поредак. Држава исто тако одбија да се меша у послове цркве, а верски идентитет неког грађанина, не спречава га да остварује права која уживају други грађани, али му не признау ни могућност да се позива на посебне привилегије због те припадности.“³⁹

У научном раду И. Младеновића - „Држава и црква у Француској: друштвено историјски контекст, структурна условљеност и карактер лаицитета“, у ком он објашњава однос цркве и државе у Француској, од тренутка ступања на снагу овог закона припадници религијских заједница више немају звање држаних чиновника, а било какво истицање верских симбола на државним институцијама или од стране државних функционера, строго је забрањено. Такође, у школама је забрањена и религијска настава. Оно што је такође занимљиво, јесте да бракови који су склопљени од стране представника неке верске организације нису валидни уколико пре тога нису склопљени у некој од државних институција.

³⁹ Ивица Младеновић, Држава и црква у Француској: друштвено историјски контекст, структурна условљеност и карактер лаицитета, Београд, Филозофски факултет у Београду – одељење за социологију, 2014, стр. 108.
(Интернет:http://www.academia.edu/5860309/Dr%C5%BEava_i_crkva_u_Francuskoj_dru%C5%A1tvno_is_torijski_kontekst_strukturna_uslovljenost_i_karakter_laiciteta)

Штавише, законом је кажњиво свако склапање брака од представника неке верске организације пре него се он верификује у државној институцији.

Данас је процес интеграције ислама један од горућих проблема француског друштва. За одређен број исламских екстремиста, овакав однос државе према религији, апсолутно је неприхватљив. Један од показатеља тог неприхватања, управо је напад на редакцију Шарли Ебдо - редакцију коју су водили, као што је раније поменуто, уредници и карикатуристи који су крајње антирелигијски настројени. Дакле, осим што је овај напад проузроковао велики број људских жртава, он представља директан напад на државу, тачније на начело које чини основу француске државе и друштва; представља напад на слободу изражавања, а која је изузетно важна и законом заштићена у Француској, као и у сваком демократском друштву. Управо због тога, овај догађај је изазвао снажну реакцију медија широм света, критичара, дипломатских званичника, као и обичних грађана.

3.3 Реакција медија

Као што нам је већ познато, напади овакве врсте за собом увек повлаче огромну медијску пажњу, што је у овом случају нарочито изражено, због саме мете напада – припадника седме силе. Иако нам то, као демократском друштву, не иде на руку, терористи опет успевају да посредством медија постану главна тема у домовима широм света. С друге стране, не успевају да добију подршку нити разумевање за оно што раде - напротив, милиони људи широм света најоштрије су осудили овај напад и још снажније се удружили како би ставили до знања да насиље никада неће бити пут нити начин да се њихови циљеви оправдају. У данима након напада, огорман број људи пристигао је у Париз, међу њима и велики број светских лидера, како би одали почаст жртвама настрадалим у нападима али и како би показали одлучност да се у будућности овакви догађаји спрече.

Слика 12. Људи окупљени на тргу у Паризу 11. јануара 2015. године

Извор:http://www.traditioninaction.org/HotTopics/i99ht_078_charlie.html

На следећој слици виде се светски лидери, који су се након напада у Паризу окупили, са још око милион и по људи, како би протестом солидарности бранили вредности демократије и слободе изражавања. Међу њима су били: Ангела Меркел, Бењамин Нетњаху, Дејвид Камерон, Матео Рензи, Петар Порошенко, Сергеј Лавров и многи други, наравно, уз француског председника Франсоа Оланда.

Слика 13. Светски лидери окупљени поводом Париског марша за слободу изражавања

Извор: <https://longshotsblues.wordpress.com/tag/charlie-hebdo/>

Интересатна чињеница у извештавању медија, током и у данима након догађаја, јесте то што су неке медијске куће током извештавања приказивале контраверзне цртеже Мухамеда са насловница Шарли Ебдоа, а неке не. „ Многи европски листови објавили су цртеже француског сатиричког недељника Шарли Ебдоа у знак протеста због убистава почињених од стране исламских милитантана, а који се сматрају нападом на слободу изражавања и традицију визуелне сатире континента. (...) Уреднички ставови наглашавали су разлике у томе како издавачи реагују на напад и питају се - да ли су се многи већ ауто-цензурирали због страха да ће изазвати прекршај или, још горе, покретање исламистичке акције.“⁴⁰

Може се рећи да је већина утицајних глобалних медијских кућа била уздржана од приказивања тих цртежа, попут ЦНН-а, Ал Џазире - Америка, НБЦ-ја, Њујорк тајмса, Њујорк дејли њуза итд. Они су пре свега приказивали снимке самог напада, те су због тога од стране појединих медијских кућа и критичара били критиковани због наводне аутоцензура. Насупрот њима, велики број телевизијских и новинарских кућа, приказивали су контраверзне карикатуре током извештавања о самом догађају, у новинама и на званичним веб страницама.

Као што је већ поменуто, овај догађај доживео је светски ехо, па је изненађујуће и то како су поједини арапски медији реаговали на овај напад. То је посебно значајно ако узмемо у обзир и напоре арапских медија који се годинама уназад боре за слободу изражавања у својим државама, које су још далеко од демократије. Тако су неке новинске куће објавиле карикатуре којима су изразиле подршку новинарима Шарли Ебдоа.

⁴⁰О. Mikkelsen, M. Holden, Europe's media differ over publishing Charlie Hebdo cartoons (Интернет: <https://www.reuters.com/article/us-france-shooting-newspapers/europes-media-differ-over-publishing-charlie-hebdo-cartoons-idUSKBN0KH1E620150108>, 6.09.2018.)

Слика 14. Либански Ан Нахар (An Nahar) – „Зато ћемо се ми осветити убицама карикатуриста“

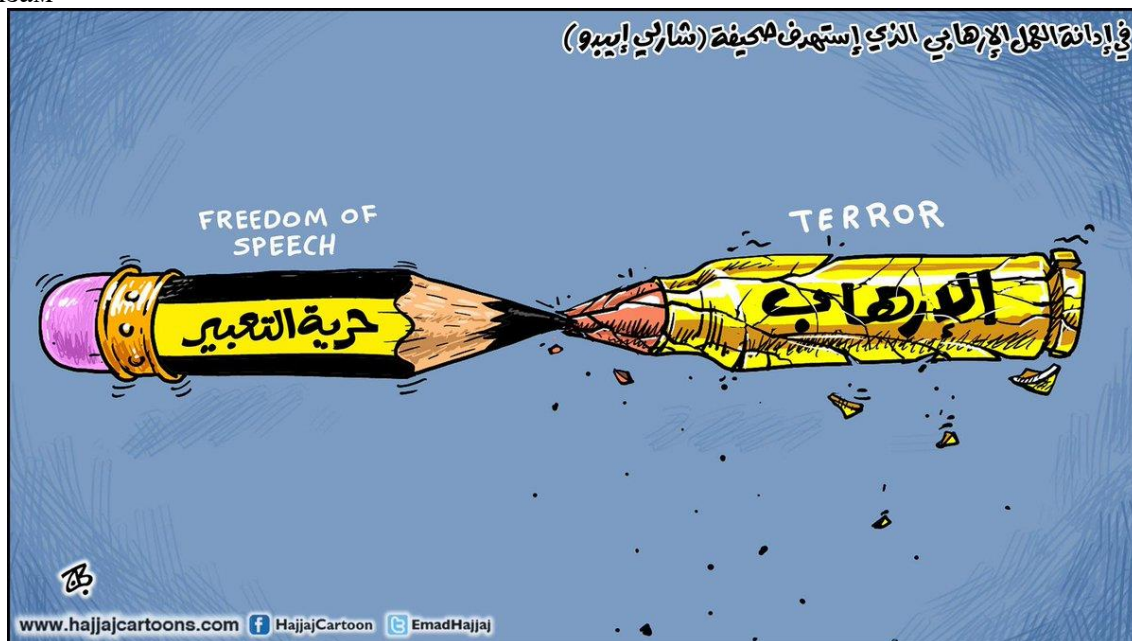
Извор: <http://knowyourmeme.com/photos/893832-2015-charlie-hebdo-terrorist-attack>

Слика 15. Египатски Ал масру Ал јоум (Al-Masry Al-Youm) цртеж Емада Хајаја, јорданског карикатуриста- „Сарказам живи дуго“

Извор: <https://twitter.com/EmadHajjaj>

Слика 16. Ал Араби (Al-Arabi) на енглеском језику, објавио је такође цртеж карикатуристе Хајаја, који симболично представља моћ слободе говора у односу на тероризам

Извор: <https://twitter.com/emadhajjaj/status/553143212194271233>

Велики број француских електронских медија је на својим званичним веб сајтовима користио транспаренте са натписом „ Ја сам Шарли“ (Je suis Charlie) као израз солидарности и саосјећајности са колегама и жрвама напада.

3.4 Друштвене мреже

Утицај на стварање глобалне слике и глобалног осећаја поводом овог напада, свакако су имале и популарне друштвене мреже. Осим што су чиниле глобали сајбер простор на ком су људи из разних делова света могли да изразе саосећајност са жртвама и њиховим породицама, подршку слободи изражавања и да осуде сам терористички чин, оне су у данима напада биле и од помоћи онима који су се налазили у околини регије Ил де Франс.

Наиме, друштвена мрежа Твитер (Twitter) је својим корисницима помоћу ознаке/хештага (hashtag) #porteOuverteи #rehercheparis помогла да пронађу трагове најближих са којима нису били у контакту, а који су можда били у опасности од

терориста. „Хештаг #prayforparis кориштен је у више од 7 милиона твитова у само неколико сати.“⁴¹

Такође, 2014. године, друштвена мрежа Фејсбук (Facebook) је у оквиру своје апликације активирала безбедносну апликацију Провера безбедности (Safety Check), помоћу које корисници, у случају природних катастрофа, могу да својим пријатељима јаве да ли се осећају безбедно или не. „Компанија је одлучила да ову апликацију активира и за нападе у Паризу - тако су они који су се идентификовали као да су у граду, питани да ли се осећају безбедно и омогућено им је да о томе информишу своје пријатеље. Корисницима је омогућено да својим пријатељима само једним кликом аутоматски пошаљу поруку.“⁴²

У оваквим ситуацијама, због своје доступности и распрострањености, друштвене мреже погодно су место за ширење и многих дезинформација, што свакако, у тим моментима, може створити искривљену слику јавности о правом стању.

3.5. Демонстрације широм Европе

Колики је утицај медија у стварању глобалног осећаја и погледа на целокупан напад који се догодио у Француској, показују и демонстрације које су се поводом слободе говора и саосећајности са жртвама организовале широм Европе и света. Главно обележје тих демонстрација био је транспарент са поруком „Ја сам Шарли“. Демонстрације су организоване у већини главних европских градова (Брисел, Берлин, Барселона, Лондон, Копенхаген, Љубљана итд).

⁴¹The Conversation, How social media shaped our understanding of the Paris attacks, November 2015 (Интернет: <https://theconversation.com/how-social-media-shaped-our-understanding-of-the-paris-attacks-50814>)

⁴²Исто.

Слика 17. Грађани окупљени на тргу у Берлину у знак подршке грађанима Француске након напада на Шарли Ебдо

Извор:<https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2015/01/2015-01-07-merkel-kondolenz-anschlag-paris.html>

Слика 18. Подршка Француској – грађани Лондона окупљени на главном тргу

Извор:<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2900835/Crowds-gather-central-Paris-solidarity-murdered-Charlie-Hebdo-journalists-slogan-Je-Suis-Charlie.html>

Слика 19. „Ја сам Шарли“ – окупљање грађана на тргу у Барселони

Извор: <http://billkerr2.blogspot.com/2015/01/response-to-charlie-hebdo-attack.html>

4. МЕДИЈИ НАКОН НАПАДА НА ВЕСТМИНСТЕР

Један од најважнијих корака приликом планирања терористичког напада од стране терористичких организација, јесте врло пажљив одабир места и времена, односно дана, када ће се напад извршити. Некада то раде ради убијања што већег броја жртава; некада због публицитета; некада ради симболике одређеног датума, а некада и ради симболике одређеног места. Када се догодио терористички напад на Вестминстер, симболика је била и више него очигледна, то је био напад на један од највећих европских центара демократије.

4.1. Терористички напад у Лондону 2017. године

У марту 2017. године, свет је шокирао још један терористички напад, који се овог пута десио у Лондону, испред Вестминстерске палате (The Palace of Westminster). Напад је извршио Кхалид Масуд (Khalid Masood), британски држављанин, а његов главни мотив, како се сматра, била је освета због војних акција

западних земаља у муслиманским земљама. Педесет двогодишњи Масуд је својим аутом ранио око педесет пешака и усмртио четворо људи, који су се у датом моменту нашли на Вестминстерском мосту, да би након тога ударио у заштитну ограду испред палате и ушао у двориште палате. У дворишту је ножем усмртио и пету особу - полицајца, а у својим даљим намерама, да уђе у палату, спречен је од стране другог полицајца, који га је упуцао.

Парламент Уједињеног краљевства Велике Британије и Северне Ирске, Вестминстер, свакако је један од највећих и најутицајних европских и светских парламената, па је због тога овај напад од самог почетка оцењен као директан „напад на демократију“. Вест о нападу убрзо је постала главна тема како електронских, тако и штампаних медија. Иако је број жртава у овом догађају незанемарљив, чини се да је неким медијима ипак била интересантнија чињеница да је нападач био исувише близу самом срцу европске демократије, па су у данима након напада поједине новинске куће објављивале разне сензационалистичне натписе.

Слика 20. Шпанске новине Ел паис (El País) на својој насловници објављује: „Тероризам приморава први парламент у свету да се затвори“

Извор:<http://www.dailymail.co.uk/news/article-4342154/How-world-s-media-reacted-London-atrocity.html>

Слика 21. Италијанске новине „Дневне чињенице“ (Il fatto Quotidiano) : „Лондон, смрт парламента“

Извор: <https://www.ilfattoquotidiano.it/prima-pagina/londra-morte-al-parlamento/>

Слика 22. Британски Дејли мирор (Daily Mirror): „Напад на демократију“

Извор: <https://www.alamy.com/stock-photo-the-headlines-from-the-mirror-newspaper-from-23rd-march-2017-after-139456968.html>

Оваква и сличне реакције јавности, по мишљењу одређеног броја критичара оцењена је као претерана. Према њиховом мишљењу, сваки терористички чин је по својој природи чин који привлачи пажњу јавности и као такав свакако мора бити објашњен, али и стављен у одговарајући контекст. Тако поједини сматрају да један напад који је извршен од стране острашћеног поједица, који је располагао ножем као јединим обликом оружја, није требао да буде представљен као пресудни догађај за даљи рад једног великог праламента, као што је британски Вестминстер. Два дана након напада, британски „Гардијан“ (The Guardian) објавио је чланак Симона Џенкинса (Simon Jenkins), британског новинара и колумнисте, у ком он критикује извештавање појединих медија о нападу испред Вестминстерске палате. Наиме, Џенкинс је сами догађај свакако оценио као трагедију, али оцене напада попут оних „напад и претња на демократију“ сматра претераним. Сматра да преувеличавањем значаја самог напада, притом занемарујући чињенице да се ради о самосталном извршиоцу који чак није ни поседовао пиштољ, медији свесно или несвесно позивају, односно инспиришу сваког незадовољног појединца да се на начин сличан овоме боре против државе. Симон Џенкинс је након напада дао и неке основне смернице које би, према његовом мишљењу, биле од помоћи Великој Британији у даљој борби против тероризма.

„Прво, потребан је осећај сразмерности. Реакција на напад у Лондону није била у складу са политичким значајем догађаја и потпуно је несразмерна у односу на друге претње са којима се Велика Британија суочава. Новинарска репортажа треба одговорно да нагласи колико је ниска претња од тероризма остала у Великој Британији.

(...) Друго, медији у покривању морају осигурати и то да политичаре ништа не подстиче на контрапродуктивну претерану реакцију. Одговорност политичара је да осигура да минимализирају опасности од терористичког напада.“⁴³ Он истиче како се слична, претерана, реакција највише истакла након напада 11. септембра 2001. године, откада је Ал Каида представљена као огромна претња западу, те је као таква проузроковала и премилитаризовану реакцију западних власти. Сматра како је последица тога, између осталог, била и инвазија на Ирак, што је на крају

⁴³The Conversation, The media must respond more responsibly to terrorist attacks – here’s how, (Интернет: <https://theconversation.com/the-media-must-respond-more-responsibly-to-terrorist-attacks-heres-how-75490>, 17.02.2018.)

резултирало настанком Исламске државе у Ираку и Сирији – ИСИС-а, те још већег изазова у борби против тероризма. Као треће, Џенкинс истиче важност високог новинарског квалитета, те новинарство заносовано на чврстим аргументима односно доказима. „ Смањење броја људи који купују висококвалитетне новине у Великој Британији последњих деценија, довело је до смањене количине доступног првокласног материјала. Заједно са дигиталном револуцијом у приступу информацијама, ово је направило веома тешку медијску дебату о питањима попут тероризма.“⁴⁴

5. МЕТОДЕ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ОДНОСУ СА МЕДИЈИМА

Као што смо могли закључити до сада, сваки чин тероризма за медије представља непресушан извор информација. Објављивањем сензационалистичких садржаја, ексклузивношћу информација везаних за тероризам, медији на све начине покушавају да информишу и држе пажњу јавности. С друге стране, негативна улога медија се одражава онда кад медији постану инструментализовани од стране терористичких организација, који њиховом злоупотребом покушавају да подстакну и шире осећај страха и несигурности код циљане групе. Управо та константна жеђ медија за драматичним садржајем, омогућила је терористичким организацијама свакодневну присутност у јавности али и њихов глобални утицај.

„У коришћењу телевизије, радија и штампаних медија, терористи имају четири главна циља:

1. промовисати дело и створити екстремно снажан страх у циљаним скупинама;

²⁶ The Conversation, The media must respond more responsibly to terrorist attacks – here’s how, Интернет: <https://theconversation.com/the-media-must-respond-more-responsibly-to-terrorist-attacks-heres-how-75490>, 17.02.2018.)

2. задобити широку потпору за свој циљ међу становништвом и међународним јавним мњењем, наглашавајући теме попут праведности свог циља и неизбежности победе;

3. фрустрирати и омести реакцију власти и снага сигурности, на пример изјављивањем да су њихове практичне анти-терористичке мере по себи тиранске и контрапродуктивне;

4. мобилисати, подстакнути и повећати корпус својих стварних и потенцијалних присталица и тиме повећати регрутовање, прикупити нова средства и подстаћи даље нападе.⁴⁵

Однос терористичких организација према медијима, довео је медије у две врсте положаја – или су предмет манипулације терористичких организација, или их терористи виде као препреку у остварењу својих циљева. Први однос терориста према медијима свакако је заступљенији. Читав спектар технолошких повољности које нуде модерни мас-медији, играју значајну улогу у активностима терористичких организација, а у том смислу Интернет је постао средство размене информација број један. Коришћењем Интернета, терористичке организације остварују комуникацију у више праваца, од међусобне комуникације, до оне са најширом јавности.

Технолошки напредак је допринео знатно бољој координацији и повезаности терористичких мрежа на глобалном нивоу и то све чешће путем друштвених мрежа. Пример за то налазимо у књизи Марка Сејдмена „Терористичке мреже“, у којој он описује утицај технолошког напретка на вођење глобалног цихада. „Рачунари су постали свеприсутни међу муцахединима глобалног салафистичког цихада. (...) Подаци са хард дискова рачунара заплених у Европи, Азији, Африци и Блиском Истоку представљају значајан део онога што знамо о глобалном салафистичком цихаду. Портрет на ком је Јосри Фоуда приказао Рамзија бин Шиба како седи на поду склоништа у Карачију, окружен са три лаптопа и пет мобилних телефона, истиче важност те технологије за цихад. Она је Бин ал Шибу и његовом претпостављеном, Калиду Шеику Мухамеду, омогућила да подржавају и усмеравају своје подређене разасуте по целом свету. (...) Ипак, због превеликог ослањања на ту нову технологију, цихад је постао рањив на софистицирано праћење комуникација и

⁴⁵Пол Вилкинсон, Тероризам против демократије – Одговор либералне државе, Загреб, Голден маркетинг, 2002, стр. 192.

триангулацију извора. Пресретања позива са мобилних телефона испоставила су се од највеће важности за хватање главних вођа глобалног цихада."⁴⁶

Како би се заштитили од шпијунаже обавештајних служби, терористи међу собом све чешће примењују систем шифроване комуникације тј. кодираних порука. Најчешћи облици напада који се спроводе помоћу оваквог облика комуникације, и то путем друштвених мрежа, јесу даљински инструисани напади. Постоји сумња да је напад у дворишту испред Вестминстерске палате, у Лондону, управо један од тих напада. „Ово се дешава кад радикализовани западник добије охрабрење и, често, директно упућивање од члана Исламске државе преко Интернета. Ови појединци, којима мој колега, Симус Хјудс, и ја називамо „виртуелним предузетницима“, према недавном извештају често се налазе на територији под контролом Исламске државе и изградили су поштовану репутацију унутар онлајн мреже Исламске државе. Како је Исламска држава ширила свој утицај на друштвене мреже, а виртуелни предузетници су користили широк спектар шифрованих апликација за размену порука, као што су Телеграм, Шурспот (Surespot), Ватсап (енгл. What'sApp), ово је постало један од главних начина на који група планира нападе на Западу. У истој студији истраживачи су открили да је за 50 одсто од 38 плоча повезаних са Исламском државом у Европи између 2014. и 2016. године укључивало онлајн упуте од чланова мреже Исламске државе.“⁴⁷

Интернет такође има снажан утицај на стварање осећања јединства међу терористима који деле исте вредности, а који се налазе у различитим крајевима света. Конкретно, у глобалном цихаду заступљена је појава виртуелних заједница, које превазилазе националне границе. За чланове тих заједница не постоји ни један ауторитет осим Курана и помоћу њих они успевају да премосте јаз између потенцијалног муцахедина и глобалног цихада. Ипак „(...) иако Интернет може да социјализује потенцијалног муцахедина за идеологију глобалног салафистичког цихада, још увек је несигурно да ли ће он бити спреман да начини жртве за цихад и да ли се на њега засигурно може рачунати. Он још увек мора да прође кроз интензиван период интеракција очи у очи, како би се проверила његова посвећеност

⁴⁶Марк Сејцман, Терористичке мреже, Београд, Удружење дипломаца Центра Џорџ К. Маршал, 2006, стр. 136.

⁴⁷The Conversation, London attack: Terrorism expert explains three threats of jihadism in the West (Интернет: <https://theconversation.com/london-attack-terrorism-expert-explains-three-threats-of-jihadism-in-the-west-75092> , 6.02.2018.)

и преданост ствари и како би се оствариле везе које ће га онемогућити да евентуално изврши издају."⁴⁸ Још један облик комуницирања терориста путем Интернета јесу и њихове Интернет странице на којима се могу прочитати инструкције за спровођење одређених активности и деловање.

Инструмент мас-медија којима се терористи служе у отвореном обраћању јавности, поред Интернета, јесте и телевизија. Они пуштају у јавност одређене видео-поруке, а њихову садржину обично чине сцене мучења и убијања недужних цивила, новинара, војника и сл. чиме терористи желе да демонстрирају непоколебљивост у својим намерама.

Непријатељски однос терориста према медијима и њиховим представницима је ређи, али свакако није занемарљив. Као пример за то имамо не тако мали број новинара и извештача, који су, радећи свој посао, били подвргнути мучењу од стране терориста а неки и убијени. Мотив терориста за насиље над новинарима често је тај што их они виде као део одређене политичке структуре против које се боре, или када сматрају да им својим радом стварају лош публицитет у јавности, или у случају новинарског изношења у јавност детаља оних терористичких активности које они желе да прикрију.

6. МЕДИЈСКИ ТРЕТМАН ТЕРОРИЗМА

Широка доступност и распорострањеност средстава масовне комуникације у целом свету, резултат су њихове велике мобилности, као и прилагодљивости различитим потребама људи. Данас су медији неодвојива компонента савременог друштва, а њихова употреба и развој битни су предуслови за даљи напредак. Колико је значајна њихова улога, показује и чињеница да они могу бити врло успешан сарадник у сузбијању проблема тероризма, са којим се суочава скоро свака држава у свету.

⁴⁸Марк Сејдман, Терористичке мреже, Београд, Удружење дипломаца Центра Џорџ К. Маршал, 2006, стр. 139.

6.1. Развој и деловање медија у арапским земљама

Већ нам је познато да је најбољи показатељ снаге једне државе њена економска, односно војна моћ, па је у том контексту сувишно коментарисати да су САД водећа сила у свету. Међутим, примена тог облика моћи, тзв. „тврде моћи“, од стране различитих америчких администрација, у различитим историјским периодима, није увек била једнако успешна. Пре доласка Џорџа Буша на власт, „тврда моћ“ САД-а је била у једној мери контролисана и избалансирана утицајем „меке моћи“. Америчке вредности су биле генерално више прихваћене, културна размена је била много успешнија, све до тренутка до када Бушова администрација није ставила акценат на војну моћ САД-а.

Насупрот „тврдој моћи“, „мека моћ“ једне државе је уско везана за послове јавне дипломатије одн. спољну политику државе. Осим јавне дипломатије, „мека моћ“ обухвата и културне и политичке вредности државе, па у том контексту можемо рећи да су медији данас један од најважнијих средстава за њено спровођење. Колико је њен утицај битан, односно колико је њено занемаривање неповољно за једну државу, можемо видети управо на примеру рада Бушове администрације, када ја некон напада на Њујорк и Вашингтон и америчке инвазије у Ираку 2001. године, знатно опала популарност америчких културних и политичких вредности, нарочито у арапском свету. Осим што је смањена њихова популарност, значајно је смањена могућност сарадње и добијања битних информација о терористичким активностима у оним земљама којим је САД ионако имала слаб приступ.

„Мека моћ“ подразумева и помагање других држава у њиховом развоју. Конкретно, у случају САД и арапских земаља, веома је битна ангажованост Америке у земљама у којим владају тоталитарни режими, односно где је јавност ограничено информисана и где нема страних или приватних медијских кућа. На пољу медија и комуникација, нови телевизијски програми, неки финансирани од стране владе САД, а неке из приватних извора, започели су са емитовањем на Блиском истоку. На пример, компанијом Лајалина продакшнс (Layalina productions), која је основана у марту 2002. године, руководе два бивша америчка амбасадора на Блиском истоку. Ова компанија прикупила је 2,5 милиона долара и започела емитовање вести и забавног програма на арапском језику у јесен 2003. године. Блискоисточна телевизијска мрежа (Middle East Television Production), примила је у пролеће исте

године 30 милиона долара из фондова владе САД, и у јесен 2003. године започела је емитовање непрекидног телевизијског програма како би досегла гледаоце у арапским земљама.“⁴⁹

Након војне умешаности САД у рат у Ираку 2001. године, терористичких напада на Њујорк и Вашингтон 2001. године, америчка „мека моћ“ додатно је ослабила. Анти-западна пропаганда у великом делу блискоисточних земаља, ослабила је амерички утицај у том региону, а са друге стране настао је терен и више него погодан за настанак нових терористичких организација.

Као једну од контра-мера, а у сврху промовисања америчких вредности, демократије и слободе говора медија, америчка влада је основала агенцију познатију као Борд гувернера за радио-дифузију (Boardcasting Board of Governors). „ Мисија Борда гувернера за радио-дифузију је да информише, ангажује и повезује људе широм света ради подршке слободи и демократији.

Основни принципи емитовања ББГ-ја су:

1. Вести које су конзистентно поуздане и ауторитативне, тачне, објективне и свеобухватне;
2. Балансирана и свеобухватна пројекција мисије и институција Сједињених Држава, која одражава различитост културе и друштва Сједињених Држава;
3. Јасно и ефикасно презентовање политика, укључујући и редакцију која емитује Глас Америке, који представљају ставове Владе Сједињених Држава и одговорну дискусију и мишљење о тим политикама;
4. Способност да се обезбеди повећање капацитета за подршку спољнополитичких циљева Сједињених Држава током кризе у иностранству;

⁴⁹Američka javna diplomatija u borbi protiv terorizma, Aleksandar Jazić, septembar 2011. (Интернет: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/americka-javna-diplomatija-u-borbi-protiv-terorizma.html?alphabet=1> , 10.03.2018.)

5. Програмирање ради задовољавања потреба укупног броја медијских гласова који су доступ

6. Информације о развоју у сваком значајном региону света;

7. Разноликост мишљења и гласова унутар појединих нација и региона спречених цензурисањем или репресијом од стране својих вођа;

8. Поуздан истраживачки капацитет да се испуне критеријуми из овог одељка;

9. Адекватан капацитет предајника и релеја за подршку активностима описани у овом одељку;

10. Обука и техничка подршка независним аутохтоним медијима путем владиних агенција или приватних ентитетских држава."⁵⁰

Под њеним окриљем се налази више засебних емитера, а то су: Глас Америке (Voice of America), Радио Слободна Европа (Radio Free Europe/Radio Liberty), Радио и ТВ Марти (Office of Cuba Broadcasting), Радио Слободна Азија (Radio Free Asia), средњеисточни емитери - ТВ Алупра (Alhurra Television) и Радио Сауа (Radio Sawa).

„Мрежу средње-источних емитера (Middle East Broadcasting Networks) чине: две телевизијске мреже (Ал Хура и Ал Хура-Ирак); Радио Сауа; Афиа Дарфур; Alhurra.com; RadioSawa.com; Irfaasavtak.com и разне друштвене платформе. Мреже преносе вести и информације из свог седишта у северној Вирџинији, заједно са бироима у Каиру, Дубаију, Јерусалиму, Бејруту, Ербилу, Рабату, Багдаду и Вашингтону, а мрежа има и своје дописнике широм Блиског истока и северне Африке."⁵¹ Радио Сауа почео је са радом 2002. године. „Радио Сауа је основана како би заменила арапски сервис ВОА који је имао слаб учинак. Арапски сервис ВОА је имао слушаност око 2%, док, према истраживању ББГ, Радио Сауа досеже око 51% циљне популације и највише је рангиран када су у питању вести и поузданост вести

⁵⁰Званична страница Борда гувернера за радио-дифузију (Broadcasting Board of Governors), Интернет: <https://www.bbg.gov/>, 16.03.2018.

⁵¹Исто.

у јорданском граду Аману.⁵² Исте године покренут је и Радио Фарда, за иранску јавност. Обе радио станице емитују, комбиновано, арапску и западну музику и претежно су намењени омладини.

Почетак сателитског начина емитовања, не само да је помогла развоју медијског утицаја западних земаља, већ се од 1991. године развија и арапски сателитски начин емитовања. До тада је већина арапских медија била под у државном власништву, међутим од појаве ЦНН-овог начина емитовања путем сателита, такве медијске куће престале су бити једина опција за арапско становништво. Од 1991. арапско становништво полако почиње да гради јаснију слику о догађајима у свету, много ширу од оне која им је до тада презентована од стране домаћих медија. Арапски домаћи медији су сада већ постали свеснији опасности коју за њих представљају западни медији, уколико и сами не постану објективнији у информисању своје јавности.

Телевизијска мрежа Ал Хура, која је намењена арапском становништву, а свој програм емитује из Спрингфилда у држави Вирџинији, главног конкурента има у првом пан-арапском сателитском каналу Ал Џазири (Al Jazeera). Ову медијску кућу финансира краљевска породица Катар, где се налази и њено седиште. Од самог свог настанка, 1996.године, Ал Џазира је критикована од стране арапских и америчких критичара. Од стране САД је најчешће критикована као медијска кућа која даје глас острашћеним, екстремистичким ставовима и погледима. Врло често је од стране америчких критичара осуђивана за ширење анти-западне пропаганде и погрешно извештавање, те да је њен начин извештавања у крајњој супротности са америчким интересима.

Оштре критике са запада Ал Џазира је „испровоцирала“ неретким емитовањем изјава неких терористичких вођа, попут оних Бин Ладенових, што, с друге стране, њени заступници оправдавају намером да се јавности што више приближе ставови свих страна у сукобу, те да је свака изјава једнако битна вест са којом јавност мора бити упозната. Ипак, програм Ал Џазире нема одобравање ни у

⁵² Америчка јавна дипломатија у борби против тероризма, Aleksandar Jazić, Интернет: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/americka-javna-diplomatija-u-borbi-protiv-terorizma.html?alphabet=1>, 10.03.2018.

појединим арапским земљама, где је приступ њеним истраживачима забрањен и где је чак неколико њених новинара и сниматеља убијено.

Још један веома битан моменат у развоју медија у арапским земљама, јесте оснивање Дубаи медија ситија - ДМЦ (Dubai Media City) 2000. године, од стране владе Дубаија. ДМЦ је изграђен у намери да прикупи што већи број различитих светских и регионалних медијских кућа и представља зону која је ослобођена од медијске цензуре и у којој медијске куће попут Ројтерса и ЦНН-а имају своје огранке. Обухвата разне онлајн медије, издаваштво, новинске агенције, продукцију итд.

Дакле, из претходно наведеног, можемо закључити да је појавом сателитског начина емитовања, нарочито двадесетчетворо-часовног емитовања вести, направљен огроман помак у развоју арапских медија, нарочито у погледу слободе говора. Ипак, ако се вратимо на терористички напад на француску редакцију Шарли Ебдо, видећемо да чак ни међусобно упознавање особености различитих култура путем средстава масовног информисања - истока и запада, иде веома споро и отежано.

6.2. Усмеравање медија у борби против тероризма

У својој књизи „Тероризам против демократије“, П. Вилкинсон је дефинисао неке од политичких опција деловања демократског друштва у погледу медијске борбе против тероризма, а то су:

- Политика „laissez-faire“ - „То подразумева да никакве специфичне мере у погледу медијског покривања тероризма не треба да буду предузете, колико год прекршај или опасност од прекршаја били озбиљни. Опасности оваквог приступа прилично су очите: рафинисане терористичке организације свесне вредности медија искористиће њихову велику моћ како би повећала властиту способност стварања атмосфере страха и смутње, како би појачале пропаганду и обзаниле своје идеје или натерале власти, компаније или богате појединце на уступке или исплату откупнине. (...) На најгорем крају спектра насиља, питома препуштање масовних медија као савезника терористичке кампање може помоћи стварању ситуације

грађанског рата у заметку или његовог избијања, уз пропратну претњу стабилности и преживљавању дотичне демократије.“⁵³

- Цензура или законска регулатива. Пример медијске цензуре, односно забране, можемо наћи у Великој Британији у „ (...) забрани употребе гласа ИРА-а/Шин Фејна (Sinn Fein) у интервјуима са северноирским терористима (...) интервјуисања гласноговорника ИРА-е, Шин Фејна и других терористичких гласноговорника.“⁵⁴ Немогућност освајања подршке и симпатија бирача, како и сама организација Шин Фејн признаје, били су резултат овакве политике.

Као још један пример примене медијске цензуре можемо навести случај из 1996. године, након покоља који се десио у Трансилванији и Дунбланеу. Тада је актуелизовано питање забране приказивања насиља на телевизији. Аустралија је тада била прва земља која је увела мере којима се настојало спречити филмско и ТВ насиље. „Опште је признато да је потребно избећи да терористи управљају масовним медијима или да их преотму, али ако се слобода медија жртвује у име борбе против тероризма, тада се малим групама терориста допушта да разоре један од кључних темеља демократског друштва.“⁵⁵

- Политика „добровољног уздржавања“. Типичан пример овакве политике можемо наћи у смерницама вести ЦБС-а. „(...) Вести ЦБС-а обавезују на „промишљену, савесну пажњу и уздржаност“ у покривању тероризма, избегавање пружања „платформе терористи/отмичару“ (иако тиме није ограничен директан пренос с места догађаја), избегавање ометања комуникација власти (нпр. телефона), употреба стручних саветника у талачким ситуацијама како би се избегло постављање питања или извештавање које би „могло погоршати ситуацију“, поштовање „свих

⁵³Пол Вилкинсон, Тероризам против демократије – одговор либералне државе, Загреб, Голден маркетинг, 2002, стр. 195-196.

⁵⁴Исто, стр. 196.

⁵⁵Исто, стр. 197.

полицијских наредби“ (али и извештавање надређених о свим наредбама које се претпостављају да су намењене утицају на извештавање или његовој забрани), те покушај постизања „уравнотене дужине извештаја“ тако да „вест (о терористима) не утиче на објављивање других значајних вести дана.“⁵⁶

Горенаведене смернице свакако представљају корисне упуте за усмеравање и коришћење медија у сузбијању проблема тероризма. Ипак, како би оне биле делотворније и како би се успешније имплементирале на различите државне системе, неопходна је и воља светских лидера за креирањем законске регулативе која ће се бавити овом проблематиком на регионалном и међународном нивоу.

7. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА НА ПОЉУ МЕДИЈСКОГ ДЕЛОВАЊА У БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА

Различит однос државе, јавности и медија према тероризму представља проблем при обликовању јединствене формуле коришћења медија у сврху сузбијања тероризма. Власт у ауторитарним државама много се успешније бори са овим проблемом, јер много мање пажње посвећује проблему медијске слободе изражавања. Када је реч о демократским државама, којих је много више, питање слободе изражавања врло често компликује сами процес дефинисања улоге државних институција и медија у покушају сузбијања тероризма. „Заиста, у демократском друштву добра и учинковита политика јавног извештавања, која би ограничавала велику моћ масовних медија колико је то могуће, елемент је од виталне важности у успешној стратегији против тероризма“⁵⁷, мишљење је критичара П. Вилкинсона и то је вероватно најадекватнија формула за регулисање ове области. Свест о утицају и ограничавању моћи масовних медија јавља се код све већег броја држава, нарочито оних које су прве на мети терористичких напада или које су већ претрпиле огромне жртве од терориста.

⁵⁶Исто, стр. 198.

⁵⁷Исто, стр. 194.

Улога медија у борби против тероризма полако постаје незаобилазни део националних стратегија широм света. Ипак, и даље је велики број оних држава које су неуређене по том питању.

Организација за европску безбедност и сарадњу- ОЕБС је 1997. године основала **Канцеларију преставника ОЕБС за слободу медија**, са седиштем у Бечу. Представник Канцеларије има улогу надзорника остварења медијске слободе у свих 56 држава чланица а такође има функцију раног упозоравања тј. обавештавања Сталног савета о повредама преузетих обавеза у очувању слободе медија. Ова канцеларија сарађује са још две ОЕБС-ове независне институције – Канцеларијом за демократске институције и људска права (Варшава) и са Високим комесаром за националне мањине (Хаг).

Канцеларија представника за слободу медија нема судске надлежности, али има улогу упозоравања и скретања пажње на проблеме, те кроз сарадњу са релевантим државним органима чланица и са невладиним организацијама доприноси проналажењу решења. Између осталог, она даје стручне савете у изради закона и прописа, врши обуку и даје техничку помоћ, редовно извештава Стални савет о активностима и проблемима.

Оно што је евидентно, јесте да се терористичке организације врло успешно прилагођавају новој технолошкој и медијској ери, што представља посебну опасност. Због своје транснационалне природе и чињенице да масовни медији не познају границе, те да само једно саопштење за јавност може изазвати панику и страх у друштву, неопходни су напори и воља на међународном нивоу за креирањем метода и стратегија које би биле прилагођене новим изазовима. У том контексту, на међународном нивоу, одржано је више конференција на којима се радило на успостављању правних оквира у области заштите слободе изражавања у борби против тероризма.

На једној од првих међународних конференција, одржаној у Москви 2004. године под називом „Информације: изазов XXI века“, руски председник, Владимир Путин, закључио је: „Борба против тероризма не би требало да се користи на начин да повређује слободе и независност штампе. Информативна заједница мора креирати модел у коме се медији могу користити као ефикасан

анти-терористички инструмент што би искључило било какву, чак и нехотичну, сарадњу са терористима. Информације добијене на месту деловања не би требало да штете жртвама терора."⁵⁸

„Интеграција и разноликост: нове границе европских медија и комуникацијске политике“, назив је седме министарске конференције Савета Европе о политици масовних медија, одржаној у Кијеву, у марту 2005. године. На тој конференцији донесене су три нове резолуције: 1. Слобода изражавања и информација у време кризе; 2. Културне разноликости и плурализам медија у време глобализације; 3. Људска права и регулисање медија и нових комуникацијских услуга у информацијском друштву.“⁵⁹ На конференцији је истакнута важност успостављања нових облика, пре свега, редовне размене информација између европских држава о утицају који борба против тероризма може имати на слободу изражавања. „Министри су се сложили да треба усвојити резолуцију „Ка новом појму медија“ (“Towards a new notion of media”) и уз њу направити одговарајући акциони план, као и посебне резолуције о управљању Интернетом и критичним интернетским ресурсима“⁶⁰

Конференција министара Савета Европе на тему „Медији и нове комуникацијске услуге“, одржана је у мају 2009. године, у Риекјавику. На конференцији је истакнута важност сузбијања страха од тероризма као и важност неширења посебних информација у специфичним случајевима. „Под утицајем климе страха од тероризма, слобода изражавања и информисања, с једне стране и анти-терористичка легислатива и законодавство, с друге стране, могу постати жртве тероризма. То би био двоструки успех за терористе. (...) Људи имају право да буду обавештени о терористичким нападима и активностима власти у борби против тероризма. Међутим, постоје случајеви у којима је непримерено да медији шире или дистрибуирају посебне информације, како би се спречиле терористичке радње или заштитила сигурност жртава, или у интересу текуће истраге, или ради заштите процеса спровођења правде. Ово захтева поштовање

⁵⁸Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije, A. Perešin, Mass Media and Terrorism, 2007, стр. 14. (Интернет: https://hrcaj.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=28073)

⁵⁹Званична страница Савета Европе, European Ministerial Conferences on Mass Media Policy and Council of Europe Conferences of Ministers responsible for Media and New Communication Services Council of Europe, Strasbourg, 2016 (Интернет: <https://rm.coe.int/16806461fb>)

⁶⁰Исто, стр 54.

професионалних стандарда и одговорности. Међутим, сама чињеница извештавања о тероризму, не може се изједначити са подршком тероризму.⁶¹ Истакута је важност редовног преиспитивања легислативе и њеног спровођења, као и појачане сарадње на овом плану.

„Слобода изражавања и демократија у дигиталном добу – могућности, права, одговорности“ , била је тема конференције министара Савета Европе одржане у Београду, у новембру 2013. године. Министри су донели „Резолуцију о слободи Интернета“⁶² и истакли да ће „ (...) наставити да се боре против говора мржње и подстицања на насиље и тероризам, било да су у то укључени појединци, јавна лица, политичка лица или групе, укључујући и нудећи упутства о начинима ублажавања ескалације, због брзине и обима њиховог ширења на мрежи.“⁶³

У мају 2015. године, у Бриселу, потписана је декларација Комитета министара Савета Европе под називом „Уједињени око принципа против насилног екстремизма и радикализације која води ка тероризму“. Донесени су акциони планови за борбу против тероризма и превенцију радикализације. У декларацији је речено: „Ми ћемо подстицати иницијативе за борбу против радикализације и регрутовања терориста на Интернету, у сарадњи са медијима и новим комуникацијским службама, поштујући њихову независност и слободу изражавања. У том контексту подржавамо развој контра-наратива екстремним порукама.“⁶⁴

Савет Европе је 2005. године усвојио је декларацију „Слобода изражавања и информације у медијима у контексту борбе против тероризма“. ⁶⁵ Овом декларацијом, између осталог, истакнута је важност интереса јавности, односно њиховог права да добију адекватне, објективне информације о терористичким нападима. У декларацији се такође истиче важност поштовања анонимности и

⁶¹Исто, стр 60.

⁶²Исто, стр 63.

⁶³Исто, стр 65.

⁶⁴Званична страница Савета Европе, Declaration of the Committee of Ministers of the Council of Europe, United around our principles against violent extremism and radicalisation leading to terrorism, 2015 (Интернет: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c3616)

⁶⁵Званична страница Савета Европе, Declaration on freedom of expression and information in the media in the context of the fight against terrorism, Committee of Ministers, 2005 (Интернет: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805dac48)

безбедности жртава, као и подстицање новинара на обуку у циљу превенције и заштите у случају опасности током извештавања о кризи. Исте године, препоруком „Медији и тероризам“⁶⁶, Савет Европе захтева да се оформи комитет министара који би пратио медијски третман терористичких акција од стране европских медија. Такође, препоручена је израда приручника за новинаре који извештавају о терористичким активностима.

„Канцеларија Уједињених нација за дрогу и криминал (The United Nations Office on Drugs and Crime) – УНДОЦ, као кључни ентитет за пружање правне и сродне техничке помоћи у борби против тероризма, активно учествује у Радној групи за спровођење борбе против тероризма, чиме се осигурава да се УНДОЦ-ова борба против тероризма спроводи у ширем контексту и у координацији са УН у целом свету. У јануару 2010. године Радна група за сузбијање употребе Интернета у терористичке сврхе је организовала низ конференција у којима су група научника, академског и приватног сектора, како би проценили употребу Интернета за терористичке потребе и потенцијалних средстава за супротстављање у њиховој раној употреби. (...) Конференције радних група одржане су у Берлину, у јануару 2010; у Сијетлу, САД, у фебруару 2010; у Ријаду, у јануару 2011.“⁶⁷

Све релевантне специјализоване агенције Уједињених нација окупиле су се на састанку у Паризу 2011. године како би израдиле „План акције за унапређење безбедности новинара и сузбијање некажњивости насиља над њима“.⁶⁸ На овом састанку истакнут је значај сарадње са другим организацијама и институцијама у погледу сигурности новинара, а нарочито са онима који су у формалном односу са ОЕБС-ом. Наглашена је потреба израде неког облика

⁶⁶Званична страница Савета Европе, The Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Media and terrorism, Recommendation 1706, 2005 (Интернет: <http://semantic-pase.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnR0cDovL3NlbWVudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRClBVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTE3MzQz>)

⁶⁷Званична страница Канцеларије Уједињених нација за дрогу и криминал, The use of the Internet for terrorist purposes, United Nations, New York 2012, Интернет: https://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf, стр. 1.

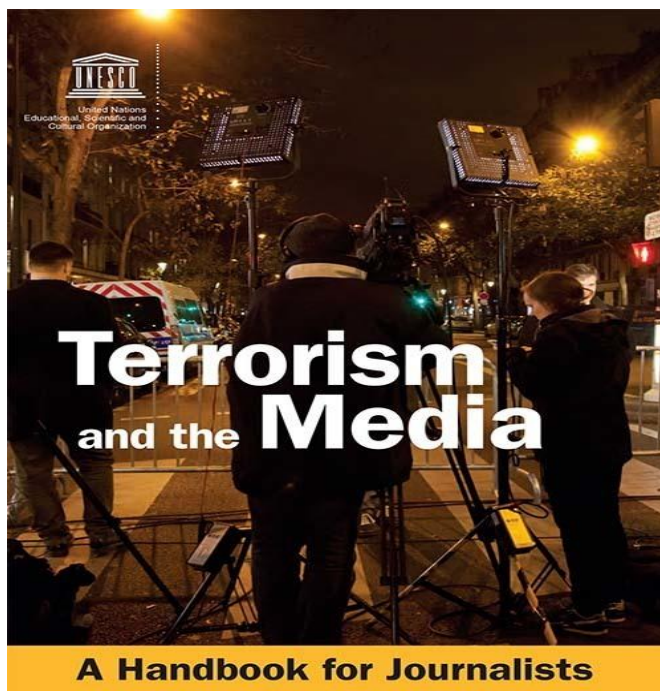
⁶⁸Званична страница УНЕСКО, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, UNESCO Work Plan on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity, Paris, 2013 (Интернет: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002223/222363E.pdf>)

приручника у ком би биле дате смернице за новинаре, медије уопште, политичаре и друге друштвене актере.

7.1. УНЕСКО приручник за новинаре – „Тероризам и медији“

„Тероризам и медији“⁶⁹ (Terrorism and the Media) је назив приручника за новинаре, који је објавио УНЕСКО 2017. године, а у ком су дате смернице новинарима за реаговање у кризним ситуацијама током извештавања о тероризму и насилном екстремизму.

Слика 23. УНЕСКО приручник за новинаре

Извор:<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002470/247074E.pdf>

У приручнику се налазе смернице за реаговање медија у талачким ситуацијама:

„1. Увек имајте на уму да отмицар има приступ вашим извештајима.

Избегавајте давање информација које би могле открити тактику тимова за

⁶⁹Званична страница УНЕСКО, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, Terrorism and the Media – Handbook for Journalists, Paris, 2017 (Интернет: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002470/247074E.pdf>)

интервенције, као што су слике које показују положаје полицијских службеника, дијаграма који показују могуће сценарије интервенције или транскрипте полицијске комуникације.

2. Избегавајте да дајете информације о таоцима које би могле да их угрозе. Њујорк Тајмс је 2014. године објавио чланак који је требао да изађе након смрти таоца исламске државе, Стивена Столофа, у ком се помиње да је он био Јевреј. Информације су склоњене са сајта 27 минута након што су новине увиделе своју грешку.

3. Уздржите се од теорија о психолошким карактеристикама терориста или о њиховим политичким уверењима : једна погрешна реч, могла би да окрене ситуацију на горе. Исти опрез треба имати и приликом анализе захтева за узимање талаца.

4. Уздржите се од шпекулисања о плановима терориста, одговорима власти или искуствима таоца. Такве шпекулације могу пореметити управљање власти кризом.

5. Јасно објасните јавности да се из сигурносних разлога уздржавате од ширења неких информација у јавности. Пажљиво процените да ли се из истих разлога требате уздржавати и од преношења злочина уживо.

6. Не покушавајте да интервјуишете терористичке групе. Телевизијски канал ЦБС захтева „императивне околности“ пре него својим новинарима дозволи интервјуисање терористе уживо, јер желе избећи западање у замку терориста. Такође, новинари најчешће нису обучени за такву врсту интервјуа, у коме једна погрешна реч или погрешно постављено питање може угрозити животе таоца. Поред тога, ако се интервју обавља преко телефона, ризикујемо монополизацију линије и отежавање преговарачких задатака. У Француској је у јануару један двадесетчетворочасовни телевизијски канал урадио интервјуе са терористима, али су их емитовали само једном и то када су таоци пуштени.

7. Немојте разговарати са таоцима. Медији би требали избегавати ширење „изјава датих под принудом“.

8. Користите техничку опрему са опрезом. Генерално, полицијски кордон је иза сцене, али у одсуству наређења или упутстава, медији морају имати на уму да ,ноћу, осетљење и камере могу узроковати поремећаје. Новинарски хеликоптери или дроновии могу се протумачити као почетак интервенције, закомпликовати комуникацију између отмицара и преговараца са својом буком или ометати опрему коју користе сигурносне снаге.

9. Немојте преговарати о медијским привилегијама са терористима или са њиховим „представницима“.

10. Не понашајте се као посредник. Новинари су понекад у искушењу да интервенишу као медијатори у терористичким операцијама, као што се у октобру 2002. чувена руска новинарка Ана Политковскаја (којој је постхумно 2007. године додељена УНЕСКО награда (Ђулермо Канова награда за слободу штампе) састала са чеченским терористом током талачке кризе у Добровка театру, у Москви. Наслов њене изјаве је елоквентан и потресан: „Покушала сам и пропала“.

11. Одмах обавестите власти ако терористи контактирају вашу канцеларију.

12. Размислите о вредности информација пре него интервјуишете рођака таоца, посебно живих. Емоције пуне набоја и неке „кодиране“ фразе упућене испитанику могу дестабилизувати ситуацију у којој су људи већ на ивици нервног слома.”⁷⁰

УНЕСКО приручник је такође један део посветио питању интервјуисања припадника терористичких организација. Одлука о томе да ли ће правити интервју са неком припадником терористичке организације или не, зависи од уређивачке политике и од идеје новинарске независности и одговорности, али постоје нека основна правила око којих се већина медија слаже:

⁴⁰ Званична УНЕСКО страница, Unated Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation Terrorism and The Media – A handbook for journalists, Paris, 2003 (Интернет:<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002470/247074E.pdf>, стр. 75-76.)

„1. **Останите у потпуности у контроли новинарске мисије** и одбијајте било какве границе у погледу испитивања које терористичка група жели поставити.

2. **Користите документарца или ауторски чланак као формат за конвенционани питање-одговор интервју**, што даје мање простора за увођење контекста, комплексности или исправки за изјаве испитаника.

3. **Јасно и транспарентно објасните јавности разлоге** због којих сте тражили интервју и услове у којима је он направљен.

4. **Исправите лажне или погрешне изјаве** које су можда изречене од стране интервјуисаних и дајте глас другим укљученим играчима (власти, жртвама итд.)“⁷¹

Приручник се такође у једном делу позабавио још једним значајним проблемом – проблемом отмице новинара. Он предлаже да медији треба да успоставе посебне процедуре за случај да је један од њихових чланова киднапован. Сваки од њих појединачно доноси одлуку и о томе да ли ће о томе јавно говорити или ће то држати у тајности. У односу са терористима, пре свега, треба да узму у обзир политику владе своје земље. Наиме, Велика Британија изричито одбија плаћање откупнине у замену за ослобађање таоца, док друге европске државе често прихватају да преговарају. „Преговори су веома сложени и обично укључују низ актера – терористичке групе, службе безбедности, медије, пријатеље и породице таоца (...). Све више се спроводе и воде од стране специјализованих служби за заштиту, које су углавном препоручују дискрецију. Верују да ће то држати захтеве за откупом релативно ниским, при том не компликујући односе са осуђеницима.“⁷²

Још један незанемарљив проблем тиче се пост-трауматског стресног поремећаја који се може јавити код новинара који доживели трауму и шок приликом неког инцидента, па чак и код оних који нису били на терену већ су само видели слике мучења или убијања жртава, како би проверили њихову аутентичност и одлучили да ли ће их ширити даље у својим медијима. Џеки Спинер (Jackie Spinner), из „Колумбија - новинарског прегледа" (Columbia Journalism Review) изјавила је:

⁷¹Исто, стр. 84.

⁷²Исто, стр. 95.

„Као дописнца на терену која је сведочила ужасним догађајима, новинари социјалних медија и уредника који виде такав садржај на својим компјутерима могу завршити са осећајем изолованости или доживети ноћне море и флешбекове, типичне симптоме пост-трауматског стресног поремећаја. Према студији, 40% новинара који су интервјуисани, признали су да гледање видео исказа утиче на њихов лични живот.“⁷³

Школе новинарства и медији углавном не припремају будуће новинаре за ову врсту трауматизма. По том питању, колумбијска школа новинарства „Дарт центар за новинарство и трауму“ (The Dart Center for Journalism and Trauma), једна је од ретких која је дала неке корисне савете помоћу којих би се могле спречити пост-трауматске последице. Ова школа саветује да се они људи који имају задатак да гледају насилне слике на друштвеним мрежама, том приликом придржавају строге дисциплине како би свели на минимум ризик од прекомерне изложености насиљу. У том смислу, најбоље би било смањити број прегледа таквог садржаја, сакрити одређене делове слике приликом анализе видео-записа, смањити осетљивост екрана и сл.

У Приручнику су дате и одређене смернице које се тичу психолошког стања друштва одмах након напада, тачније, оног тренутка када је целокупна јавност у шоку. У тим тренуцима, пред новинарима је јако тежак задатак јер се одмах морају позабавити оним најважнијим питањима, а да при том не знају да ли је јавност спремна да их чује. Са друге стране, ту су и службе безбедности које често наилазе на неразумевање новинара у оним тренуцима кад се од њих захтева да не обелодањују неке информације, као на пример слике интервенција или елементе текуће истраге. Међутим, од оног трена када је ванредна ситуација завршена, новинари имају право и обавезу да јавност информишу о проблему, односно да истражују и питају о одговорности и поступцима власти. Ова питања се најчешће тичу одговорности државних служби и институција. „Након напада у Белгији 22. марта 2016. године, главни предмет истраживања медија били су налази парламентарног одбора за истраге - испитивали су мане у полицијском праћењу осумњичених за тероризам, координацију између безбедносних снага и сарадњу и

⁷³Исто, стр. 95.

реактивност тих служби. Касније, када је шок од напада био умањен они су своју пажњу морали усмерити на оне који су први окупирали пажњу јавности – на жртве напада. Морали су се вратити на питања компензације, жалости, физичке и психичке реконструкције."⁷⁴ Веома је битно и да се позабаве таласима шока који наступају и месецима након напада, стављајући посебан акценат на децу.

Дакле, суштина је у томе да обухвате теме везане за одговор на неке од потенцијалних напада који би се могли десити у будућности, као и да провере да ли су реформе, превенција и дерадикализација политике ефикасне. Овакав поступак се најчешће препоручује у истраживачком новинарству.

Када се узму у обзир последице тероризма, контроверзе које за собом повлачи, можемо видети да он заправо тестира новинарство. Из тог разлога, медији морају увек бити добро припремљени, реактивни, морају међусобно сарађивати и координисати. За случај када примете неке недостатке, морају благовремено обучавати новинаре као и читав ланац команде – од уредничког до управљачког тима. Веома битно питање којим се морају позабавити тиче се квалитета и функционалности опреме, те у том контексту и они морају бити оцењени.

Такође, неопходно је да се позабаве и етичким правилима приликом извештавања где највећи утицај могу имати новинарске школе и удружења, која могу допринети култури информисања о тероризму, а која комбинује слободу и одговорност. „Друштвено информисање и одговорно извештавање је, не само морална одговорност, већ је и шанса да се покаже да новинарство остаје витални део савременог друштва."⁷⁵

Пример законске регулативе која на националном плану плану уређује област медија и тероризма поменут је раније у тексту, на примеру Републике Ирске. Наиме, бивша премијерка Маргарет Тачер је желела да терористима ускрати публицитет, па је на снази кратко био закон о забрани објављивања гласа терористичких гласоговорника. „Најближа паралела медијској забрани употребе гласа ИРЕ/Шин Фејна у интервјуима са северно-ирским терористима јесте забрана Републике Ирске, према секцији 31 њиховог закона о медијима из 1960. интервјуисања

⁷⁴Исто, стр. 99.

⁷⁵Исто, стр. 102.

гласноговорника ИРЕ/Шин Фејна и других терористичких гласноговорника. Шин Фејн је протествовао тврдећи да су они легална политичка партија у Републици Ирској и да с тога имају право на покривеност у медијима."⁷⁶

С обзиром на то да је слобода изражавања једна од врло битних компоненти сваког демократског друштва, државе су веома опрезне по питању спровођења медијске контроле и ограничавања у својим националним законима. Танка је граница између контроле медија у сврху борбе против тероризма и ограничавања основних људских права и слобода. Из тог разлога, државе се прибојавају да би жртвовањем слободе медија подриле темеље савременог демократског друштва, а што би опет ишло на руку тероризму. Ипак, опасност од тероризма је огромна, те би регулисање ове области, у смислу израде правилника који не би био примењиван бар од стране две трећине демократских држава, била недовољна. Ако се узме у обзир да је тероризам проблем на глобалном нивоу, као и да нема државе која није била погођена тероризмом или у којој не постоји претња од истог, онда би требао да постоји и законски оквир на међународном нивоу који би децидно и правно обавезивао све државе у области контроле медија.

⁷⁶Пол Вилкинсон, Тероризам против демократије – Одговор либералне државе, Загреб, Голден маркетинг, 2002, стр.196.

ЗАКЉУЧАК

Технолошки развој који се десио у свету у последња два века, дотакао је све сегменте живота савременог човека и омогућио му брз напредак и развој, али га је истовремено суочио са низом промена којима се морао прилагодити. Развој средстава масовне комуникације, убрзао је светске токове и учинио светско становништво хомогеним. Широка распрострањеност и мобилност средстава масовне комуникације, учинила је савремено друштво образованијим и пружила сваком појединцу прилику за, никад већу, могућност остварења једног од основних људских права, слободу изражавања. На тај начин, технолошки развој, потпомогао је један од основних елемената савременог друштва – демократију.

С друге стране, широк спектар могућности које је са собом донео напредак масовних медија, вешто искоришћавају и терористичке организације. Њихов главни циљ јесте дестабилизација демократског друштва, односно подривање идеала цивилног друштва - да живе слободно и без страха. Данас терористичке организације у највећем броју случајева користе Интернет као средство уз помоћ којег прикупљају и шире информације у терористичке сврхе. Осим тога, Интернет им даје могућност планирања својих активности, обуке за исте, регрутовање, финансирање и томе слично.

Међутим, борба против тероризма у демократским државама је додатно компликована и отежана с обзиром на то да, упркос бруталности терористичких напада, оне имају дужност да осигурају једнаку заштиту људских права терористима као и остатку становништва. Тако је очување основних принципа и слобода људског живота оружје демократских држава којим се оне покушавају изборити са проблемом тероризма, истовремено и њихова најрањивија тачка, чијом злоупотребом терористи покушавају да је униште. Из тог разлога, медији представљају најадекватније средство, чијом се правилном употребом ова борба може успешније водити.

У том погледу, међународна заједница већ дуги низ година ради на успостављању правног оквира употребе медија у борби против тероризма, при чему је увек највећи проблем питање ограничавања слободе изражавања. Као што је у раду поменуто, одређени анти-терористички напори, понекад подразумевају

ограничавање улоге медија. То су најчешће ситуације које захтевају прикривање одређених елемената истраге терористичких напада, а врло често су то и напори националних и међународних институција да утичу на смањење страха од тероризма међу становништвом, што је и један од главних циљева сваке терористике организације. Већина донесених закона међународне заједнице на овом плану, тиче се омогућавања адекватног пружања информација медијима и становништву, односно, ограничавање овог права у ситуацијама преке потребе, када ни једна друга законска мера није адекватна.

Такође, осим омогућавања медијима да дођу до потребних информација, међународна заједница је увидела и низ других проблема са којима се посебно суочавају медијски представници тј. новинари. Угрожавање безбедности новинара приликом истраживања и извештавања о терористичким активностима, представља велики проблем, па међународне организације виде обуку новинара за такве ситуације као најбољи начин њихове превенције и осигуравања безбедности.

Посебан допринос борби против тероризма, свакако представља увид у свакодневни напредак средстава масовне комуникације, као један од начина да се предвиде и спрече будући терористички покушаји. У том смислу, међународне безбедносне институције морају бити освешћене о свим могућностима које средства масовне комуникације имају, како би њихова борба била успешна. Комбинација знања о могућностима средстава масовне комуникације и дефинисање правног оквира за њихову адекватну примену, најједноставнија је формула за успешну борбу против тероризма, али ће требати констатни и огромни напори међународне заједнице, медијске индустрије и њених представника како би се постигла усаглашеност та два чиниоца.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Aggarwal, A., 2014, Media and War on Terror "A study od media propaganda and diplomacy" , HEWLETT-PACKARD
2. Вилкинсон, П., 2002, Тероризам против демократије, Загреб, Голден маркетинг
3. Гаћиновић, Р., 2005, Тероризам, Београд, Драслар
4. Грубачић, А., 2003, Ноам Чомски – Медији, пропаганда и систем, Загреб, Друштво за промицање књижевности на новим медијима
5. Колинс, А., 2010, Савремене политичке студије, Загреб, Центар за међународне и сигурносне студије Факултета политичких знаности
6. Сејдмен, М., 2006, Терористичке мреже, Београд, Удружење дипломаца Центра Џорџ К. Маршал
7. Симеуновић Д., 2009, Тероризам, Београд, Правни факултет у Београду
8. Хофман, Б., 2000, Унутрашњи тероризам, Београд, Народна књига – Алфа
9. Hess, S, Kalb, M, 2003, The Media and The War on Terrorism, Washington, D.C., Brookings Institution Press

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ:

10. Бертовић Скрачић, З, Зашто ислам забрањује слике Мухамеда, Интернет:
<https://www.express.hr/life/zasto-islam-zabranjuje-slike-muhameda-904>
11. Гаћиновић, Р, Зашто је тероризам тешко дефинисати, Интернет:
<https://singipedia.singidunum.ac.rs/izdanje/40562-zasto-je-terorizam-tesko-definisati>
12. DOD Dictionary of Military and Associated Terms , Интернет:
http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/dictionary.pdf
13. Перешин, А, Mass Media and Terrorism, Интернет:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=28073
14. Младеновић, И, Држава и црква у Француској: друштвено историјски контекст, структурна условљеност и карактер лаицитета, 2014, Интернет:
http://www.academia.edu/5860309/Dr%C5%BEava_i_crkva_u_Francuskoj_dru%C5%A1tvno_istorijski_kontekst_strukturna_uslovljenost_i_karakter_laiciteta
15. Симеуновић, Д, Тероризам, критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама (Интернет:
http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2010-

- prolece/18.%20Kriticki%20ogled%20o%20utvrdjivanju%20vremena%20nastanka%20terorizma%20i%20njegovim%20preteca, %20Dragan%20Simeunovic.pdf)
16. Званична страница Борда гувернера за радио-дифузију (Broadcasting Board of Governors) Интернет: <https://www.bbg.gov/>
 17. Званична страница Канцеларије Високог комесара Уједињених нација за људска права, Међународна конвенција о грађанским и политичким правима, Интернет: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
 18. Званична страница „Нашеовог музеја уметности на Дукеовом универзитету”, Интернет: <https://emuseum.nasher.duke.edu/objects/17807/necklace-cnn;jsessionid=AE41C71D5F8ABA3DDF35D449DD65D0E1?ctx=fd090ae4-855a-4c85-82b1-6c5ab0494ecd&idx=58>
 19. Званична страница Организације за европску безбедност и сарадњу, Permanent Council, Declaration on the Terrorist Attacks in Paris, Интернет: <https://www.osce.org/pc/134961?download=true>
 20. Званична страница Организације за образовање, науку, и културу Уједињених нација, Terrorism and The Media – A handbook for journalists, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation Интернет: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002470/247074E.pdf>
 21. Званична страница Организације за образовање, науку, и културу Уједињених нација, Work Plan on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity, Интернет: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002223/222363E.pdf>
 22. Званична страница Канцеларије Уједињених нација за дрогу и криминал, The use of the Internet for terrorist purposes, United Nations, New York 2012, Интернет: https://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf
 23. Званична страница Савета Европе, Declaration of the Committee of Ministers of the Council of Europe, United around our principles against violent extremism and radicalisation leading to terrorism, Интернет: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c3616
 24. Званична страница Савета Европе, Committee of Ministers, Declaration on freedom of expression and information in the media in the context of the fight against terrorism, Интернет: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dac48
 25. Званична страница Савета Европе, Ministerial Conferences on Mass Media Policy and Council of Europe Conferences of Ministers responsible for Media and New Communication Services Council of Europe. Интернет: <https://rm.coe.int/16806461fb>
 26. Званична страница Савета Европе, The Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Media and Terrorism, Recommendation 1706, Интернет: <http://semantic-space.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbncveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0xNzM0MyZsYW5nPVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xslparams=ZmlsZWlkPTE3MzQz>
 27. Званична интернет презентација ФБИ, Интернет: <https://www.fbi.gov/contact-us/field-offices/albuquerque>

28. Jazić, A, Američka javna diplomatija u borbi protiv terorizma, Интернет: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/americka-javna-diplomatija-u-borbi-protiv-terorizma.html?alphabet=l>
29. Measures to Eliminate International Terrorism, The UN General Assembly Resolution 49/60: adopted on December 9, 1994, Интернет: <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>
30. NATO Glossary of Terms and Definitions, AAP-06 Edition, 2012, Version 2, Интернет: <http://www.dtic.mil/doctrine/doctrine/other/aap6.pdf>
31. Reuters, Europe's media differ over publishing Charlie Hebdo cartoons, Интернет: <https://www.reuters.com/article/us-france-shooting-newspapers/europes-media-differ-over-publishing-charlie-hebdo-cartoons-idUSKBN0KH1E620150108>
32. The Conversation, The media must respond more responsibly to terrorist attacks – here's how, Интернет: <https://theconversation.com/the-media-must-respond-more-responsibly-to-terrorist-attacks-heres-how-75490>
33. The Conversation, London attack: Terrorism expert explains three threats of jihadism in the West, Интернет: <https://theconversation.com/london-attack-terrorism-expert-explains-three-threats-of-jihadism-in-the-west-75092>
34. Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike, 4.0 International, Understanding Media and Culture: An Introduction to Mass Communication, Интернет: <http://open.lib.umn.edu/mediaandculture/chapter/1-3-the-evolution-of-media/>